บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ของนักการศึกษาจำนวนมาก แล้วนำมาสังเคราะห์ จัดเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการศึกษา ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   1.2 ความหมายของการเรียนการจัดการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นเป็นสำคัญ
   1.3 แนวคิด ทฤษฎี และหลักการของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   1.4 เป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   1.5 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   1.6 แนวทางการประเมินผลที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. บทบาทของครูและนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   3.1 การวางแผนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   3.2 การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   3.3 การประชาสัมพันธ์การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   3.4 การนิเทศภายใน กำกับ ติดตาม การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
   3.5 การประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. ความแตกต่างของบทบาทผู้บริหารโรงเรียนยุคครูเป็นศูนย์กลางและผู้เรียนเป็นสำคัญ
5. นโยบายด้านการศึกษาของคณะผู้บริหารกรุงเทพมหานคร
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
   6.1 งานวิจัยในประเทศ
   6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ประเทศไทยได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ขึ้น ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวกับแนวทางจัดการศึกษาไว้หลายมาตรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ระบุว่า รัฐจะจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย 12 ปี อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (มาตรา 43) รวมทั้งระบุให้ ผู้เรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรม และกำหนดให้มีกฎหมายทางด้านการศึกษาขึ้น (มาตรา 81) (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข : 1)

จากแรงผลักดันและสภาพปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยเฉพาะคุณภาพของนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 4) ในที่สุดก็เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ขึ้นซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาฉบับแรกของประเทศไทย ได้มีการกำหนดเนื้อหาสาระต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวด ที่ 4 ที่ว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษา ตั้งแต่มาตราที่ 22 - 30 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ก : 2) ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งประโยชน์ของ ผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดได้ แก้ปัญหาได้ มีนิสัยรักการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนตลอดชีวิต เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม มีค่านิยมที่ดีงาม โดยเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคม ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี รู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ การจัดเนื้อหา ต้องให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการฝึกกระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์ความรู้ เพื่อใช้แก้ปัญหา เรียนรู้จากประสบการณ์จริง จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอน อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกัน การเรียนต้องเกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง ชุมชน ทุกฝ่าย

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ในการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 บัญญัติว่า การจัดการศึกษาต้องยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด คำสำคัญที่ใช้ในความหมายเดียวกันกับผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือ

การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ในการวิจัยครั้งนี้เฉพาะที่เป็นส่วนของผู้วิจัยใช้ คำว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นหลักได้ดำเนินการมาอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 และได้มีเนื้อหาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในหมวดที่ 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ว่าด้วยแนวทางจัดการศึกษาในมาตราที่ 22 ซึ่งถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ในการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.2 ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

แม้ว่าชื่อ “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” จะเป็นที่คุ้นเคยของครูและผู้อยู่ในวงการศึกษาโดยทั่วไป แต่ถ้าหากจะถามถึงความหมายแล้วจะพบว่า มีความแตกต่างกันออกไป บ้างก็ว่าเป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรม บ้างก็ว่าเป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น บ้างก็ว่าเป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจของตน หรือให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งจะเห็นว่ามีความแตกต่างกันไป ตามสิ่งที่ผู้ตอบเห็นว่าอะไรเป็นสำคัญที่ควรเน้น ซึ่งผู้ศึกษาใคร่นำเสนอความหมายตามทัศนะของผู้รู้และนักการศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

จอห์น (John) (ทิศนา แขมมณี. 2542 : 4) ซึ่งเป็นต้นคิดในเรื่องของการเรียนรู้ด้วยการกระทำ “Learning by doing” ได้ให้ความหมายว่าหมายถึง การเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ เป็นการเรียนที่ผู้เรียนเปลี่ยนจาก “ผู้รับ” มาเป็น “ผู้เรียน” และเปลี่ยนบทบาทครูจากผู้สอนหรือ ผู้ถ่ายทอด เป็น “ผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน”

ชาแรน และชาแรน (Sharan and Sharan. 1976 : 161-164) เสนอความคิดว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการสอนยึดความสนใจ ความถนัด ความสามารถของผู้เรียนเป็นหลัก โดยผู้เรียนเป็นผู้วางแผนจัดประสบการณ์ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยความกระตือรือร้น ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาและความคิดรวบยอดต่าง ๆ จากกิจกรรมด้วยการปฏิบัติจริงแทนการรับจากการบอกเล่า

แบรนด์ส และกินเนส (Brandes and Ginnes. 1988 : 171-175) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ ระบบการจัดการเรียนรู้ซึ่งมีผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญ ด้วยความเชื่อในศักยภาพความเป็นมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาให้บรรลุความสำเร็จได้ ผู้เรียนจึงต้องได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน

ดริสคอลล์ (Driscoll. 1994 : 405) กล่าวว่า การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้คอยรับการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่จะต้องเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความกระตือรือร้น และร่วมกำหนดสิ่งที่ต้องการเรียน รวมทั้งวิธีการที่จะทำให้การเรียนนั้นสัมฤทธิ์ผล

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2540 : 20) ได้ให้ความหมายว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญคือ การจัดประสบการณ์โดยมีกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการคิด ค้น สร้าง และสรุปข้อความรู้ด้วยตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 2) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง วิธีการที่สำคัญที่สามารถสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องที่สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความสามารถของตน และได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่

ทิศนา แขมมณี (2542 : 5) ได้ให้ความหมายการให้ผู้เรียนเป็นสำคัญว่า หมายถึง การให้ผู้เรียนเป็นจุดสนใจ (Center of attention) หรือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ คือ บทบาทในการเรียนรู้ โดยดูจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยความกระตือรือร้น ตื่นตัว ตื่นใจ จดจ่อ ผูกพันกับสิ่งที่ทำ

เริงชัย จงพิพัฒนสุข (2542 : 12) กล่าวว่า กิจกรรมเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนกระทำเพื่อค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองภายใต้การชี้แนะและกำกับดูแลของครูผู้สอน

ไสว ฟักขาว (2542 : 7) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนใช้กระบวนการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และฝึกฝนให้ใช้กระบวนการอย่างชำนาญ เป็นการเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงผู้เรียนสำคัญที่สุด มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ คิดค้น สร้างความรู้ในสิ่งที่ตนชอบ ถนัด สอดคล้องกับวิถีชีวิตด้วยตนเอง อย่างกระตือรือร้น ด้วยความรับผิดชอบและมีความสุขกับการเรียนรู้นั้น โดยมีครูคอยอำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำ และเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด

1.3 แนวคิด ทฤษฎี และหลักการของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.3.1 แนวคิดจากปรัชญาที่เกี่ยวข้อง

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีแนวคิดมาจากปรัชญา ที่เชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม (ไสว ฟักขาว. 2542 : 5) นอกจากนั้น การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ยังได้แนวคิดมาจากปรัชญาต่าง ๆ ที่พอสรุปได้ดังนี้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 3)

1.3.1.1 ปรัชญาพิพัฒนนิยม (Progressivism) ซึ่งมองว่า การศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม อาชีพ และสติปัญญา ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนต้องจัดให้สนองความสนใจ ความถนัด และความสามารถ โดยให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และสังคมของผู้เรียนมากที่สุด รวมทั้งส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน บทบาทของครูในปรัชญาสาขานี้ คือ เตรียม แนะนำ และให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจ เห็นจริงด้วยตนเอง ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้เมื่อได้ประสบการณ์ตรงจากการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน

1.3.1.2 ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) เป็นรูปแบบและแนวคิดมาจากปรัชญา การศึกษาจะต้องมุ่งปรับปรุงและพัฒนาสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ดีขึ้นมา ครูต้องเป็นผู้บุกเบิก เป็นนักแก้ปัญหา สนใจและใฝ่รู้เรื่องของสังคม และปัญหาสังคมอย่างกว้างขวาง ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังให้ตระหนักถึงคุณค่าของสังคม ผู้เรียนจะได้รับการฝึกฝนให้รู้จักเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำความเข้าใจและแก้ปัญหาสังคมตามแนวทางประชาธิปไตย

1.3.1.3 ปรัชญาอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) ซึ่งเห็นว่า มนุษย์ควรมีสิทธิและโอกาสที่จะเลือกสรรสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองมากกว่าที่จะให้ใครมาป้อนให้ เป้าหมายของการศึกษา คือ การมุ่งมั่นพัฒนาให้คนมีอิสรภาพและมีความรับผิดชอบ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเลือกเรียนด้วยตนเอง ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้น ส่งเสริมการเรียนรู้

1.3.1.4 ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ (Buddhistic philosophy of education) ปรัชญานี้อิงคำสอนของพุทธศาสนา โดยอาศัยหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในการอธิบายถึงเรื่องราวของชีวิตโลก และปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยมีความเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะขจัดกิเลส ควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปตามแนวทางที่ดีได้ การเรียนการสอนตามแนวนี้ ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือทำเอง เรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้เกิดปัญญาด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลาย ลงมือปฏิบัติจริง ครูมีบทบาทเป็นผู้ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ทำตนเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้จากแนวคิดจากปรัชญาตามแนวพุทธศาสตร์ คือ มนุษย์มีศักยภาพที่จะขจัดกิเลส ควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปตามแนวทางที่ดีได้ การเรียนการสอนตามแนวนี้ ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือทำเอง เรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้เกิดปัญญาด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลาย ลงมือปฏิบัติจริง ครูมีบทบาทเป็นผู้ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ทำตนเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน

1.3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง

ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แนวคิดจากทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ สนับสนุน ดังนี้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 7)

1.3.2.1 แนวความคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักจิตวิทยากลุ่มนี้มีความเชื่อว่า สิ่งแวดล้อมและประสบการณ์จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนอง การแสดงพฤติกรรมจะมีความถี่สูงขึ้นหากมีการเสริมแรง

1.3.2.2 แนวคิดของกลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism) นักจิตวิทยากลุ่มนี้มองว่า คนทุกคนมีธรรมชาติภายในที่ใฝ่ใจใคร่รู้ใคร่เรียน เพื่อก่อให้เกิดสภาพสมดุล ดังนั้นการที่เด็กได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความต้องการและความสนใจของตนเอง จึงมีความหมายสำหรับเด็ก

1.3.2.3 แนวคิดของกลุ่มมนุษย์นิยม (Humanism) นักจิตวิทยากลุ่มนี้คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ มนุษย์มีอิสระที่จะนำตนเองและพึ่งตนเองได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะทำประโยชน์ให้สังคม มีเสรีภาพในการเลือกทำสิ่งต่าง ๆ ที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มนี้เสนอแนะว่า ควรให้ผู้เรียนมีสมรรถภาพทั้ง 3 ด้าน พัฒนาไปพร้อม ๆ กัน คือ ด้านความรู้ (Cognitive) ด้านเจตคติ (Affective) และด้านทักษะ (Psychomotor) คือ ครูต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล มีความชื่นชม และมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียน และให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แนวคิดมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ตาม แนวคิดของกลุ่มพุทธินิยม และแนวคิดของกลุ่มมนุษย์นิยม คือ คนทุกคนมีธรรมชาติภายในที่ใฝ่ใจใคร่รู้ใคร่เรียน เพื่อก่อให้เกิดสภาพสมดุล ดังนั้นการที่เด็กได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความต้องการและความสนใจของตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะทำประโยชน์ให้สังคม มีเสรีภาพในการเลือกทำสิ่งต่าง ๆ ที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ควรให้ผู้เรียนมีสมรรถภาพทั้ง 3 ด้าน พัฒนาไปพร้อม ๆ กัน คือ ด้านความรู้ (Cognitive) ด้านเจตคติ (Affective) และด้านทักษะ (Psychomotor) คือ ครูต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล มีความชื่นชม และมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียน และให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง

1.3.3 หลักการของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีหลักการดังนี้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 9-10)

1.3.3.1 ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ผู้เรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ บทบาทของครูเป็นผู้สนับสนุน (Supporter) และเป็นแหล่งความรู้ (Resource person) ของ

ผู้เรียน ผู้เรียนจะรับผิดชอบตั้งแต่เลือกที่จะเรียน วางแผนการเรียน แล้วเริ่มต้นเรียนรู้ด้วยการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

1.3.3.2 เนื้อหาวิชา มีความสำคัญและมีความหมายต่อการเรียนรู้ นั่นคือ ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกสิ่งที่จะเรียน ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน และความต้องการของผู้เรียน จะต้องนำมาพิจารณาประกอบด้วย การเรียนรู้ที่สำคัญและมีความหมายจึงขึ้นอยู่กับ “สิ่งที่จะสอน” และ “วิธีที่จะสอน”

1.3.3.3 การเรียนรู้จะประสบความสำเร็จ หากผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน การได้คิด ได้ร่วมวางแผน การได้ค้นพบประเด็นปัญหาที่ท้าทาย ผู้เรียนจะรู้สึกพึงพอใจหากได้ประเมินความสำเร็จของตน และการได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน และครูก็ยิ่งจะมีความสุข

1.3.3.4 สัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้เรียน การสนทนากันเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เพียงพอ ต้องเป็นปฏิสัมพันธ์ในเชิงช่วยเหลือภายในกลุ่มด้วย

1.3.3.5 ครู คือ ผู้อำนวยความสะดวกและเป็นแหล่งความรู้ ครูต้องมีความสามารถในการค้นพบความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน สามารถคิดได้หลากหลายแบบ เป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่าของผู้เรียน และสามารถค้นหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมให้กับผู้เรียน สิ่งที่ช่วยให้การสื่อสารระหว่างบุคคล ให้การเรียนรู้ประสบความสำเร็จ คือ ปฏิภาณ ไหวพริบ ทักษะ อารมณ์ขัน ความเต็มใจที่จะเรียนรู้ของผู้เรียน ความเต็มใจของครูที่จะให้การช่วยเหลือโดยไม่มีเงื่อนไข

1.3.3.6 ผู้เรียนมีโอกาสเห็นตนเองในแง่มุมที่แตกต่างจากเดิม ผู้เรียนกลายเป็นผู้มีความมั่นใจในตนเองและควบคุมตนเองได้มากขึ้น กลายเป็นบุคคลที่ตนเองอยากเป็น เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เปิดเผยตนเองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ

1.3.3.7 การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนหลาย ๆ ด้านไปพร้อมกัน ทั้งด้านความรู้ ความคิด อารมณ์ และสังคม

1.3.4 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2540 : 20) ได้เสนอหลักการของการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ดังนี้

1.3.4.1 เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองและมีส่วนร่วมในกิจกรรม การเรียนการสอน

1.3.4.2 การเรียนรู้ไม่ได้เกิดจากแหล่งเดียว แต่มาจากหลาย ๆ แหล่ง

1.3.4.3 การเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี

1.3.4.4 กระบวนการเรียนรู้ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

1.3.4.5 การเรียนรู้ มีความหมายและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีแนวคิดมาจากปรัชญาการศึกษาต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ คือ กลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่มพุทธินิยม และกลุ่มมนุษย์นิยม โดยมีหลักการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน เนื้อหาวิชา มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ การเรียนรู้จะประสบความสำเร็จเมื่อผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนต้องเป็นไปในทางช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ครูคือผู้อำนวยความสะดวก และเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้เรียนมีโอกาสเห็นตนเองในแง่มุมที่แตกต่างจากเดิม การพัฒนาการเรียนรู้เกิดขึ้นพร้อมกันได้หลายทาง การเรียนรู้มีความหมายสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

1.4 เป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีเป้าหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะ ดังนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2540 : 3-4)

1. เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คือ เป็นผู้มีคุณลักษณะทางจิตใจที่ดี มีพฤติกรรมของความมีวินัย และค่านิยมประชาธิปไตย

ความมีวินัย หมายถึง พฤติกรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองและส่วนรวมไม่ให้ล่วงละเมิดความชั่ว กฎหมาย ซึ่งพฤติกรรมการมีวินัย ได้แก่ ความสนใจ ความใฝ่รู้ การควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล ความซื่อสัตย์ และความขยันอดทน

ค่านิยมประชาธิปไตย หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลที่เห็นคุณค่าของตนเอง และคุณค่าของคนอื่น เคารพสิทธิและปกป้องสิทธิของตนและผู้อื่นด้วยจิตใจที่เคารพต่อคุณค่าของเสียงส่วนใหญ่ที่มีเหตุผลและถูกต้องด้วยความเข้าใจระหว่างกันและกันด้วยสันติ พฤติกรรมที่บ่งชี้ความเป็นประชาธิปไตย ได้แก่ การเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น การยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น การเคารพสิทธิของคนอื่น และปกป้องสิทธิของตน ความมีเหตุผล เคารพกฎหมาย กติกาของสังคม ทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็น รวมทั้งมีความเสียสละ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางซึ่งถือเป็นเป้าหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในมาตรา 24 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข : 13) ที่ว่า การจัดการเรียนการสอนต้องผสมผสานความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ทุกวิชา

2. เพื่อพัฒนาคนให้เก่ง นอกจากการเป็นคนดีแล้ว สังคมยังต้องการคนเก่ง มีความรู้ความสามารถ มาช่วยกันพัฒนาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายในสังคม ดังที่ โฮเวิร์ด (Howard) (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2540 : 5-7) ได้จำแนกความเก่งของคนไว้ 7 ประเภทหลัก ๆ ดังนี้

2.1 ด้านภาษา (Verbal / linguistic) เป็นศักยภาพของนักโต้วาที นักร้อง นักประพันธ์

2.2 ด้านดนตรี การเต้นจังหวะ (Musical / rhythmic) นักดนตรี แต่งเพลง นักเต้นรำ

2.3 ด้านตรรกและคณิตศาสตร์ (Logical / mathematics) นักคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์

2.4 ด้านการเคลื่อนไหว (Body / kinesthetic) นักกีฬา นักวิทยาศาสตร์

2.5 ด้านศิลปะ / มิติสัมพันธ์ ศิลปิน วิศวกร สถาปัตย์

2.6 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล / การสื่อสาร (Interpersonal) เป็นศักยภาพของนักประชาสัมพันธ์ พิธีกร สื่อมวลชน ครู

2.7 ด้านความรู้สึก/ ความลึกซึ้งในจิตใจ (Interpreter) นักเขียน นักปรัชญา นักจิตวิทยาและแพทย์

ส่วนเป้าหมายด้านความเก่งของผู้เรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นั้น ได้กำหนดไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ค : 54-55) คือ 1) ให้มีความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม 2) ต้องมีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3) ความรู้เกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา 4) ต้องมีความรู้ด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา และ 5) ต้องมีความรู้และทักษะในการประกอบวิชาชีพ

3. เพื่อพัฒนาคนให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คือ มีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพ เป็นคนดี คือ มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความสุข คือ อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัย ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียน รักเคารพในสิทธิ ปฏิบัติตามกฎหมาย บริโภคสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา

1.5 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดแนวทางการจัดทำหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรต้องมีลักษณะที่หลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตรทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้สมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนั้นในมาตราที่ 27 วรรค 2 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 15) ยังได้กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ส่วนกรมวิชาการ (2542 : 13) ได้กำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้น ไว้ดังนี้

1. หลักสูตรสู่อนาคต มีความเป็นสากล มีมาตรฐาน
2. หลักสูตรมีลักษณะกว้าง ยืดหยุ่น หลากหลาย ต่อเนื่อง เชื่อมโยง สัมพันธ์กับชีวิตจริง

3. ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร ผลการจัดการเรียนการสอน

4. เนื้อหาสาระของหลักสูตรต้องมีความสมดุลระหว่างศาสตร์กับศิลป์ ทฤษฎี และการปฏิบัติ เทคโนโลยี และธรรมชาติ

5. เพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต เช่น ความรู้เรื่องการจัดการ ภาษาต่างประเทศ คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

6. เพิ่มเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม

ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ว่าดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ง : 26)

1. ให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โดยต้องจัดสภาวะแวดล้อม บรรยากาศ รวมทั้งแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ โดยเหมาะสมกับวัยและศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนเกิดขึ้นได้ทุกเวลาและสถานที่ เป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และทุกส่วนของสังคม

2. ต้องถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด การเรียนการสอนต้องมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ส่วนกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดแนวทางเพื่อให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข : 13)

1. การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ให้มีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริม สนับสนุน ให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก และให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน แหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

6. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จากแนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ทำการค้นคว้า ศึกษา วิจัย กำหนด และพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งขอนำมากล่าวไว้ดังนี้

กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญโมเดล ซิปปา (CIPPA Model) หรือแบบประสาน 5 แนวคิดหลักของ ทิศนา แขมมณี (2542 : 14-15) ซึ่งมีสาระโดยสรุป ดังนี้

C มาจากคำว่า Construct ซึ่งหมายถึง การสร้างความรู้ตามแนวคิด Constructivism กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเองนี้ เป็นกิจกรรมที่ยั่วยุให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

I มาจากคำว่า Interaction หมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีจะต้องเปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม

P มาจากคำว่า Process learning หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาตนเอง เป็นต้น การเรียนรู้กระบวนการเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกับการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญาอีกด้านหนึ่ง

P มาจากคำว่า Physical participation หมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกาย โดยการทำกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นการทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางร่างกาย

A มาจากคำว่า Application หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้ประโยชน์จากการเรียน และช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีมีแต่เพียงการสอนเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนเข้าใจ โดยขาดกิจกรรมการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ จะทำให้ผู้เรียนขาดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้

เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนไม่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้นี้เท่ากับเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้านใดด้านหนึ่งหรือหลาย ๆ ด้าน

นอกจากนั้น วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 17-45) ได้เสนอเทคนิคและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 6 วิธี คือ

1. วิธีการจัดการเรียนการสอนทางอ้อม (Indirect instruction) การเรียนการสอนโดยวิธีนี้มีแนวคิดพื้นฐานว่า “ยิ่งผู้เรียนมีวุฒิภาวะสูงขึ้น ยิ่งมีความรับผิดชอบที่จะค้นหา สืบพบข้อความรู้และสรุปข้อความรู้จากประสบการณ์การเรียนรู้ของตนมากขึ้น” ตัวอย่างวิธีการจัดการเรียนรู้แบบนี้ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบค้นพบ (Discovery) แบบสืบค้น (Inquiry) แบบแก้ปัญหา (Problem solving) แบบสร้างแผนผังความคิด (Concept mapping) แบบใช้กรณีศึกษา (Case study) แบบใช้คำถามแบบโสเครติส (Socratic questioning) และแบบใช้การตัดสินใจ (Decision haking)

2. วิธีการศึกษารายบุคคล (Individual study) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้รู้จักกันในชื่อว่า การเรียนรู้แบบอิสระ (Independent learning) การเรียนรู้แบบกำกับตนเอง (Self directed learning) เป็นการพัฒนาตนเองและการฝึกทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต กิจกรรมที่ครูสามารถเลือกใช้ให้ผู้เรียนปฏิบัติในการศึกษาเป็นรายบุคคล เช่น รายงาน การค้นคว้าอิสระ เรียงความ การแก้ปัญหา การเรียนเสริม โครงงาน การตัดสินใจ ศูนย์การเรียน ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ การมอบหมายงานเป็นรายบุคคล คู่สัญญา การบ้าน

3. การจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับเทคโนโลยี (Technology related instruction) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้ใช้เพียงบางสถานการณ์ เพื่อให้ประสบการณ์กับผู้เรียนอย่างกว้างไกล ไม่ใช่เป็นการใช้เทคโนโลยีสอนแทนครู แต่เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยสอน เทคโนโลยีที่นำมาช่วยสอนมี สิ่งพิมพ์ แหล่งทรัพยากรในชุมชน ศูนย์การเรียน ชุดการสอน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน บทเรียนสำเร็จรูป เป็นต้น

4. การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction instruction) เป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเชิงร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การอภิปราย การสัมมนา การโต้วาที กลุ่มแก้ปัญหา กลุ่มติวการเรียนรู้แบบร่วมมือ บทบาทสมมติ กลุ่มสืบค้น การประชุมแบบต่าง ๆ

5. การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นประสบการณ์ (Experiental instruction) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้ เป็นวิธีการส่งเสริมการรับรู้จากประสบการณ์ เป็นเทคนิควิธีการปฏิบัติของผู้เรียนแต่ละบุคคล เน้นที่กระบวนการเรียนรู้มากกว่าการปฏิบัติ ผู้เรียนจะได้กำกับการเรียนรู้ของตนและได้รับประสบการณ์ด้านอารมณ์ ความรู้สึก เจตคติ และค่านิยมของตน ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้อาจอยู่ในรูปโครงงาน เกม สถานการณ์ การทำงาน การทัศนศึกษา การสัมภาษณ์

จริง บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง การแสดงละคร การเล่าเรื่องสด ๆ การสังเกตจริง การสร้างงานศิลป

6. การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ (Cooperative learning) การเรียนแบบร่วมมือเป็นวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มประกอบด้วย สมาชิกที่มีความรู้ความสามารถแตกต่างกัน โดยที่แต่ละคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการเรียนรู้ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้แบบร่วมมือก็คือ การพึ่งพาอาศัยกัน การปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด หน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละคน ทักษะทางสังคมและกระบวนการกลุ่ม

การเรียนการสอนแบบร่วมมือสามารถนำมาใช้ได้กับการเรียนทุกรายวิชา ทุกระดับชั้น และจะมีประสิทธิผลอย่างยิ่งกับการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนในด้านต่อไปนี้

1. การแก้ปัญหา
2. การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้
3. การคิดแบบหลากหลาย
4. การปฏิบัติภารกิจที่ซับซ้อน
5. การเน้นคุณภาพงาน
6. การเสริมสร้างประชาธิปไตยในชั้นเรียน
7. ทักษะทางสังคม
8. การสร้างนิสัยความรับผิดชอบร่วมกัน
9. ความร่วมมือภายในกลุ่ม

สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2542 : 39) ได้เสนอแนวคิดวิธีการเรียนรู้ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม (Group dynamics, Group process) เป็นการเรียนการสอนที่ผู้เรียนจะต้องปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีแรงจูงใจร่วมกัน แต่ละคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อกันและกัน กิจกรรมการเรียนการสอนแบบนี้ เช่น เกม บทบาทสมมติ กรณีตัวอย่าง อภิปรายกลุ่ม

2. การจัดการเรียนการสอนแบบสรรค์สร้างความรู้ (Cooperative learning) เป็นการเรียนการสอนที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกแต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และความสำเร็จของกลุ่ม ทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งเป็นกำลังใจแก่กันและกัน สมาชิกแต่ละคนต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง พร้อมกับการดูแลเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่ม การเรียนการสอนแบบร่วมแรงร่วมใจมีบางประการคล้ายคลึงกับการเรียนการสอนแบบกระบวนการกลุ่ม แต่แตกต่างกันในรายละเอียด เช่น

โดยหลักการเรียน ทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เหมือนกัน แต่สมาชิกกลุ่มย่อยของการเรียนการสอนแบบร่วมแรงร่วมใจมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละคนนำศักยภาพส่วนตนมาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เช่น การเล่าเรื่องรอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ คู่คิด ปริศนาความคิด กลุ่มร่วมมือ การร่วมมือ การแข่งขัน ร่วมกันคิด

3. การเรียนการสอนแบบร่วมแรงร่วมใจ (Constructivist) เป็นวิธีการเรียนการสอนที่ต้องการแสวงหาความรู้ สร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องมีลักษณะที่หลากหลาย เหมาะสมกับแต่ละระดับชั้นของผู้เรียน สนองความสนใจ ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล มีความยืดหยุ่น เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เนื้อหาสาระมีความสมดุลระหว่างศาสตร์กับศิลป์ ทฤษฎีกับการปฏิบัติ เทคโนโลยีกับธรรมชาติ

ส่วนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องเน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดได้ แก้ปัญหาเป็น การจัดเนื้อหาต้องสอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถ ความถนัด และความแตกต่างระหว่างบุคคล เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ได้ประกอบกิจกรรม ยึดการปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม จัดสิ่งแวดล้อมให้คำปรึกษา แนะนำ เสริมสร้างให้ผู้เรียนได้แสดงออก ใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่ภายใต้บรรยากาศแห่งการยอมรับซึ่งกันและกัน ครูผู้สอนต้องชาญฉลาดในการใช้ถึงสิ่งรอบตัว สถานการณ์จริง สื่อเสริมประสบการณ์ แหล่งการเรียนรู้ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดโลกหรืออินเตอร์เน็ต รวมทั้งโลกเป็นห้องเรียน

1.6 แนวทางการประเมินผลที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การวัดและประเมินแนวใหม่ที่เชื่อกันว่ามีความสอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีหลายแนวทาง เช่น การประเมินจากสภาพจริง (Authentic assessment) ซึ่งจะมุ่งเน้นการประเมินภาคปฏิบัติ (Performance assessment) ของผู้เรียนที่ยอมรับกันแพร่หลายของการประเมินประเภทนี้ก็คือ การประเมินจากแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio assessment) ซึ่งการประเมินแต่ละประเภทมีลักษณะดังนี้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 63)

1. การประเมินจากสภาพจริง (Authentic assessment) การประเมินจากสภาพจริง หมายถึง การวัดและประเมินผลกระบวนการทำงานในด้านสมอง การคิด หรือจิตใจของผู้เรียนอย่างตรงไปตรงมา ด้วยการสังเกต การบันทึก และรวบรวมข้อมูลจากงาน และเป็นวิธีการที่นักเรียนทำเพื่อเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ เพื่อสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร และความต้องการของสังคม ซึ่ง สุวิทย์ มูลคำ (2542 : 13) ได้เสนอลักษณะสำคัญของการประเมินตามสภาพจริง ดังนี้

1.1 เป็นการประเมินที่ทำไปพร้อม ๆ กัน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสามารถกระทำได้ตลอดเวลากับทุกสถานการณ์ ทั้งที่โรงเรียน บ้าน และชุมชน

1.2 เป็นการประเมินที่ยึดพฤติกรรมแสดงออกของผู้เรียนที่แสดงออกมาจริง ๆ

1.3 เน้นการพัฒนาผู้เรียนเด่นชัด และให้ความสำคัญในการพัฒนาจุดเด่นของผู้เรียน

1.4 เน้นการประเมินตนเองของผู้เรียน

1.5 ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ที่เป็นจริง

1.6 ใช้ข้อมูลที่หลากหลาย มีการเก็บข้อมูลระหว่างปฏิบัติในทุกด้าน ทั้งที่บ้าน โรงเรียนและชุมชน

1.7 เน้นคุณภาพของผลงานที่ผู้เรียนสร้างขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการบูรณาการความรู้ความสามารถหลาย ๆ ด้านของผู้เรียน

1.8 เน้นการวัดความสามารถในการคิดระดับสูง

1.9 ส่งเสริมปฏิบัติสัมพันธ์ทางบวก มีการชื่นชม ส่งเสริม และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

1.10 เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง

2. การประเมินภาคปฏิบัติ (Performance assessment) การประเมินภาคปฏิบัติ คือ การประเมินด้วยการทดสอบความสามารถในการทำงานของผู้เรียน ภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไขที่สอดคล้องกับสภาพจริงมากที่สุด การประเมินภาคปฏิบัติสามารถประเมินได้ 3 ลักษณะ คือ ประเมินกระบวนการ ประเมินผลผลิต และประเมินกระบวนการและผลผลิต ซึ่ง วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 64-65) ได้กล่าวถึงวิธีประเมินภาคปฏิบัติ ดังนี้

2.1 การสืบค้น (Inquiry) ครูอาจใช้วิธีถามจากผู้เรียนตรง ๆ เกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อตนเอง ต่อการปฏิบัติงานของตน และความคิดเห็นที่มีต่อเรื่องภาวะต่าง ๆ ครูอาจต้องฝึกวิธีการตรวจสอบผลงานให้กับผู้เรียน แล้วให้ผู้เรียนรายงานผลการตรวจสอบผลงานของตน โดยอาจใช้วิธีพูด เขียน หรือตรวจแบบตรวจสอบรายการ หรือบันทึกข้อดีและข้อด้อยของตนเอง

2.2 การสังเกต (Observation) ครูสังเกตลักษณะเข้ามีส่วนร่วมในการเรียนและการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียน รวมถึงการตอบคำถามและการทำงานที่ได้รับมอบหมายคนเดียวหรือร่วมกันเป็นกลุ่ม

2.3 การวิเคราะห์ (Analysis) ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์การปฏิบัติของผู้เรียนแต่ละคน เช่นเดียวกับการบันทึกการสังเกต เพื่อค้นหาว่าส่วนใดที่ผู้เรียนทำได้ดี ส่วนใดควรปรับปรุง

2.4 การทดสอบ (Testing) เป็นกระบวนการวัดการปฏิบัติของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการวัดการเรียนการสอน การกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนและกำหนดวิธีการบันทึก

คะแนน หรือความสามารถของผู้เรียนรายบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อตัดสินระดับความสำเร็จในการเรียนรู้ตามผลงานหรือกระบวนการที่กำหนด

3. การประเมินจากแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio assessment) แฟ้มสะสมผลงานเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการประเมินผลงานที่ผู้เรียนแสดง กระทำ ผลิต หรือสร้างความรู้ขึ้นมาด้วยตนเอง เพื่อประเมินความก้าวหน้าของการเรียน (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 67) เป็นสิ่งที่รวบรวมตัวอย่าง (Samples) หรือบางส่วนของหลักฐาน (Evidence) ที่แสดงถึงผลสัมฤทธิ์ ความสามารถ ความพยายาม หรือความถนัดของบุคคล หรือประเด็นที่ต้องจัดทำแฟ้มสะสมผลงานไว้อย่างเป็นระบบ โดยบุคคลนั้นและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแฟ้มร่วมกัน (สุวิทย์ มูลคำ. 2542 : 27)

แฟ้มสะสมผลงานของนักเรียน เป็นแฟ้มสะสมงานที่แสดงถึงความสามารถ จุดเด่น จุดด้อย ความสำเร็จ ตลอดถึงพัฒนาการในการเรียนรู้ของผู้เรียน แล้วนำมาสะสมไว้ในภาชนะอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างเป็นระบบ และมีจุดมุ่งหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศ แสดงถึงความพยายาม เจตคติ แรงจูงใจ ความเจริญงอกงาม ความสัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้ของเด็ก โดยที่ครูและนักเรียนร่วมกันสร้างและประเมินแฟ้มสะสมผลงานด้วยกัน (สุวิทย์ มูลคำ. 2542 : 29)

สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2541 : 38) ได้เสนอวิธีประเมินผล 5 ประการ ดังนี้

1. การประเมินผลโดยทดสอบความรู้พื้นฐานหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังเช่นที่เคยปฏิบัติมา โดยที่ครูมีความรู้และความเข้าใจเรื่องเทคนิคการออกข้อสอบและการตัดสินผล
2. การประเมินจากแฟ้มสะสมผลงานของเด็ก
3. การประเมินจากการติดตามกระบวนการทำงานของเด็ก
4. การประเมินจากการพัฒนาลักษณะนิสัยของเด็ก
5. การประเมินจากข้อสอบมาตรฐาน เพื่อวัดความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ

นภเนตร ธรรมบวร (2542 : 13) ได้สรุปการประเมินผลการเรียนการสอนตามแนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้

การประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นความเข้าใจของผู้สอนที่มีต่อพัฒนาการการเรียนรู้ ความเข้าใจและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งถือเป็นกระบวนการที่สำคัญจะต้องดำเนินการให้ต่อเนื่อง สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอน ครอบคลุมไปถึง การประเมินรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่เป็นทางการด้วย เช่น สังเกต จดบันทึก แฟ้มสะสม ผลงานเด็ก เป็นต้น ส่วนกรมวิชาการได้กำหนดการประเมินผลไว้ว่า การวัดผลประเมินผลต้องเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน มีส่วนร่วมในการประเมิน

วิธีการประเมินนี้มีความหลากหลาย มีแฟ้มคุณภาพผลงานที่กลั่นกรองเลือกแฟ้ม สะท้อนความแกร่งรอบตัวของผู้เรียน

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การประเมินผลที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีวิธีการที่หลากหลาย เช่น การประเมินผลจากสภาพจริง การประเมินภาคปฏิบัติ การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมผลงาน การประเมินโดยใช้ข้อสอบมาตรฐาน การประเมินจากการพัฒนาลักษณะนิสัยของเด็ก ซึ่งอาจจะใช้วิธีการสืบค้น วิธีสังเกต วิธีการสังเคราะห์ เพื่อประเมินความงอกงามในทุก ๆ ด้านของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการประเมินด้วย

2. บทบาทของครูและนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะใช้แนวคิดใดก็จะสำเร็จไม่ได้หากบุคคลต่าง ๆ คือ ครู นักเรียน และผู้บริหาร ไม่เปลี่ยนบทบาทของตน ซึ่งขอนำมากล่าวดังนี้

ทิศนา แขมมณี (2542 : 24) ได้นำเสนอบทบาทของครูไว้ดังนี้

1. การเตรียมการสอน
    1.1 ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ
    1.2 ศึกษาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย
    1.3 วางแผนการสอน
        1.3.1 กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน
        1.3.2 วิเคราะห์เนื้อหา ความคิดรวบยอด และกำหนดรายละเอียดการสอนให้ชัดเจน
        1.3.3 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักของซิปปาหรืออื่น ๆ
        1.3.4 กำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้
    1.4 จัดเตรียม
        1.4.1 สื่อ วัสดุการเรียนการสอนให้เพียงพอสำหรับผู้เรียน
        1.4.2 เอกสาร หนังสือ หรือข้อมูลต่าง ๆ
        1.4.3 ติดต่อแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคล สถานที่ หรือโสตทัศนวัตถุต่าง ๆ และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม
        1.4.4 เครื่องมือการประเมินผลการเรียนรู้
        1.4.5 ห้องเรียนหรือสถานที่ เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสม
2. การสอน

2.1 สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี

2.2 กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่วางไว้ โดยอาจมีการปรับแผนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานที่เป็นจริง ดังนี้

2.3.1 ดูแลให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

2.3.2 อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนให้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

2.3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่

2.3.4 สังเกตและบันทึกพฤติกรรม และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งเหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นขณะทำกิจกรรม

2.3.5 ให้คำแนะนำและข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้เรียนตามความจำเป็น

2.3.6 บันทึกปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อปรับปรุงกิจกรรมให้ดีขึ้น

2.3.7 ให้การเสริมแรงแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

2.3.8 ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียนและอาจให้ข้อมูลเนื้อหา ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

3. การประเมินผล

3.1 เก็บรวบรวมผลงานและประเมินผลงานของผู้เรียน

3.2 ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 61) ได้เสนอบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศ ส่งเสริมให้ผู้เรียนและสร้างข้อความด้วยตนเอง
2. จัดกิจกรรมและสถานการณ์ที่กระตุ้นและส่งเสริมความคิด การค้นหาความรู้และการแสดงออกของผู้เรียน
3. จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบกระบวนการ หรือวิธีการเรียนรู้ของตนเอง
4. ใช้กิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกปฏิบัติ และฝึกปรับปรุงตนเอง
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน เรียนรู้จากเพื่อนและกลุ่ม
6. จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนที่มีชีวิตชีวา มีความสุข
7. ใช้สื่อที่ส่งเสริมการฝึกคิด ฝึกแก้ปัญหา และค้นพบความรู้

8. ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนเข้ากับชีวิตจริง

9. ประเมินพัฒนาการของผู้เรียนทุกด้านอย่างต่อเนื่อง

10. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามของวิถีไทยและสากล

อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 52) ได้เสนอบทบาทของครูไว้ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและปรับเนื้อหา กระบวนการและทฤษฎีการสอนต่าง ๆ ให้เข้ากับสภาพที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้

2. วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูรายวิชากลุ่มวิชาอื่น ๆ ที่สอนในชั้นเดียวกัน ครูวิชาการ ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน เป็นต้น

3. กำหนดกิจกรรมและวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้าและจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ สื่อต่าง ๆ เช่น เอกสาร หนังสือ วีดีทัศน์ เป็นต้น ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคลและสถานที่

4. จัดกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติอย่างหลากหลาย เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและปัจจัยพื้นฐานของโรงเรียน เช่น สภาพห้องเรียน บริเวณโรงเรียน สภาพท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยเริ่มจากสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัว สามารถสัมผัสได้ และผู้เรียนสำเร็จให้มากที่สุด

5. ลดบทบาทผู้สอนเป็นผู้กำกับหรือผู้จัดการ เพื่อสนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและแสวงหาความรู้โดยใช้คำถามนี้

6. วัดและประเมินผลผู้เรียนตามสภาพจริง โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลาย ๆ วิธี เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจผลงาน แฟ้มสะสมงาน เป็นต้น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเป็นข้อมูลของผู้เรียนรายบุคคล และเป็นข้อมูลเพื่อการปรับปรุงแก้ไข การวางแผนการสอนในครั้งต่อไป

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูจะต้องศึกษาให้เข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน แล้ววางแผนจัดเตรียมกิจกรรม เนื้อหา สื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยี รวมทั้งเรื่องและสถานการณ์จริง และจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม คอยอำนวยความสะดวก ให้การช่วยเหลือ เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสได้สร้างความรู้ เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมอย่างเต็มศักยภาพได้ศึกษากระบวนการต่าง ๆ จนสามารถเชื่อมโยงความรู้ไปสู่ชีวิตจริง และสุดท้ายครูต้องประเมินผลโดยรวบรวมผลงาน

และพัฒนาการของนักเรียนในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบให้สอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้

บทบาทของนักเรียน การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนี้ นักเรียนจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการเรียนการสอนต้องยึดประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และประกอบกิจกรรมด้วยตัวเองอย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพ ซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ดังนี้ ทิศนา แขมมณี (2542 : 26) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ดังนี้

1. บทบาทการมีส่วนร่วมในการแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น หรือประสบการณ์ต่าง ๆ จากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย เพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้
2. บทบาทในการศึกษาหรือลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจ ใช้ความคิดกลั่นกรอง แยกแยะ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ความรู้สึก หรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่หามาได้ และสร้างความหมายให้แก่ตนเอง
3. บทบาทในการจัดระบบระเบียบความรู้ที่ได้สร้างขึ้น เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความคงทน และสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ได้สะดวกขึ้น
4. บทบาทในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อช่วยให้การเรียนรู้นั้นเกิดประโยชน์ต่อชีวิต

ซึ่งในการดำเนินตามบทบาททั้ง 4 ข้อเบื้องต้น นักเรียนจำเป็นต้องแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นในการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ดังนี้

1. เข้าร่วมกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น
2. ให้ความร่วมมือและรับผิดชอบในการดำเนินงาน / กิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับกลุ่ม
3. รับฟัง พิจารณา และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
4. ใช้ความคิดอย่างเต็มที่ ปฏิสัมพันธ์ โต้ตอบ คัดค้าน สนับสนุน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่น
5. แสดงความสามารถของตนและยอมรับความสามารถของคนอื่น
6. ตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ
7. เรียนรู้จากกลุ่มและช่วยให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 59) ได้เสนอบทบาทของผู้เรียนไว้ดังนี้

1. บทบาทในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง
2. บทบาทในการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง

3. บทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสิ่งแวดล้อม
4. บทบาทในการเรียนรู้กระบวนการทำงานต่าง ๆ
5. บทบาทในการร่วมประเมินตนเองและเพื่อน

อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 53) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ดังนี้

1. ฝึกวางแผนทำงานกับผู้อื่น
2. ค้นคว้าหาความรู้ที่ตนและกลุ่มสนใจ
3. ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม

โดยกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน กำหนดงานและลำดับขั้นการทำงาน แบ่งตามความสามารถของสมาชิกภายในกลุ่ม ลงมือปฏิบัติงานตามหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการประเมินตนเองและเพื่อน รับฟังการชี้นำและวิจารณ์จากผู้อื่น เพื่อการปรับปรุงงาน ชื่นชมผลงาน ร่วมกันปรับปรุงแก้ไข พัฒนาผลงานของตนเองจนเป็นที่พอใจ สามารถสรุปความที่ค้นพบได้ด้วยตนเอง

ไสว ฟักขาว (2542 : 243) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ดังนี้

1. เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติด้วยตนเองในทุกเรื่องตามที่ครูกำหนด เพื่อให้เกิดการเรียนรู้
2. ดำเนินการเรียนด้วยตนเอง เพื่อให้การเรียนสนุกสนาน ตื่นเต้น มีชีวิตชีวา และท้าทายอยู่ตลอดเวลา
3. มีส่วนร่วมในการเรียนทั้งร่างกาย จิตใจ และการคิด ในทุกสถานการณ์ที่ครูกำหนดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติเหมือนสถานการณ์ในชีวิตจริง
4. เรียนทั้งในห้องเรียน และในสถานการณ์จริง เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม
5. ตอบคำถามสำคัญหรือคำถามหลัก ที่ครูกำหนดจากประสบการณ์ของตนเอง หรือประสบการณ์ในชีวิตจริง
6. มีความกระฉับกระเฉง ว่องไว ในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เช่น สามารถจำ พิจารณาทำตามคำแนะนำของครูได้อย่างดี
7. ทำงานด้วยความร่วมมือร่วมใจ อาจจะทำงานเดี่ยว เป็นคู่ เป็นกลุ่ม ได้ด้วยความเต็มใจและเจตคติที่ดีต่อกัน
8. มีความสามารถในการสื่อสาร เช่น ฟัง พูด อ่าน เขียน มีทักษะ สังคม รวมทั้งมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนในกลุ่ม เพื่อนในกลุ่มอื่น ๆ และกับครู
9. เป็นผู้มีความสามารถแก้ปัญหา คิดริเริ่มสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์

10. เป็นผู้สามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง และเป็นการเรียนรู้อย่างมีความหมายที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า บทบาทของนักเรียนในการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นักเรียนต้องได้สร้างความรู้ด้วยตนเองได้ เคลื่อนไหวร่างกายเพื่อประกอบกิจกรรมด้วยความกระตือรือร้นได้ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและสิ่งแวดล้อมได้เรียนรู้ถึงกระบวนการทำงานต่าง ๆ และได้เชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติ หรือความสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง เพื่อจะได้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

3. บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งคนหนึ่ง ที่จะผลักดันการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไปสู่ความสำเร็จ เพราะผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่จะต้องคอยอำนวยการ อำนวยความสะดวก ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และรับการส่งเสริมอย่างจริงจังทั้งคำพูดและการปฏิบัติ ซึ่งมีนักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เสนอบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่สามารถปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและหากผู้บริหารสามารถปฏิบัติตามบทบาทดังกล่าวแล้ว ย่อมทำให้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประสบความสำเร็จ ซึ่งขอนำแนวคิดของแต่ละท่านมาเสนอดังต่อไปนี้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 80-83) ได้เสนอไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนในฐานะผู้นำในการเปลี่ยนแปลงจะต้องส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยต้องจัดทำแผนงานโครงการ เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาครู และบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ จัดเตรียมสิ่งสนับสนุนบริหารและบริการหลักสูตรให้มีความหลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ดำเนินการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับชุมชนและจัดการเรียนการสอน จัดระบบการนิเทศภายในเพื่อช่วยเหลือ อำนวยการ ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจแก่ครู จากนั้นก็ประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อดูความก้าวหน้า ปัญหา และอุปสรรค แล้วนำมาปรับปรุง และพัฒนา

กระทรวงศึกษาธิการ (2542ก : 27) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาจัดทำหลักสูตร ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมกันจัดการเรียนการสอน สนับสนุนให้มีการจัดทำวิจัยในชั้นเรียน ส่งเสริมการจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอน พัฒนาครูและบุคลากรให้รู้และเข้าใจใน

การจัด การเรียนการสอน ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับชุมชนในการจัดการเรียนการสอน ประเมินผลการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

ธวัช แก้วมณีชัย (2542 : 48) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารที่มีต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ 9 ด้าน ดังนี้

1. วางแผนสนับสนุน
2. จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนการสอน
3. ส่งเสริมการใช้ห้องสมุดเป็นแหล่งค้นคว้า
4. สร้างวินัยให้แก่นักเรียน
5. นิเทศ กำกับ ติดตาม
6. ส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน
7. ประเมินผลความก้าวหน้า
8. ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับชุมชน
9. ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีและสื่อสารการเรียนการสอนมาใช้จัดการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ

สุพล วังสินธุ์ (2542 : 34) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของผู้บริหารในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้ จะต้องส่งเสริมการนำนวัตกรรม เทคโนโลยีสื่อการเรียนการสอนใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะต้องจัดหาทุนและงบประมาณมาสนับสนุนโดยการประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่นเดียวกับ สุวิทย์ มูลคำ (2542 : 14) ที่ได้เสนอบทบาทของผู้บริหารในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า ผู้บริหารต้องจัดระบบประกันคุณภาพการเรียนการสอน ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเอง และใช้เวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเต็มที่เต็มเวลา สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ขึ้นภายในโรงเรียน จัดทำ จัดหา สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างเต็มที่และให้เพียงพอ ติดตามผลความก้าวหน้าในการจัดการเรียนการสอนตลอดเวลา และติดต่อสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองในแนวทางการจัดการเรียนการสอน

อีกคนหนึ่งที่ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 53) ซึ่งขอนำเสนอโดยสรุป ดังนี้

1. ศึกษาทำความเข้าใจหลักของการจัดการเรียนการสอน
2. ให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียน
4. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์
5. นิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล
6. สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน

จากแนวคิดของนักการศึกษาข้างต้น ทั้งส่วนที่ต่างกันและสอดคล้องกัน ซึ่งผู้วิจัยไม่อาจนำมาศึกษาทั้งหมดได้ จึงสรุปเป็นแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. การวางแผนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. การพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. การประชาสัมพันธ์การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. การนิเทศภายใน กำกับ ติดตามการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
5. การประเมินผลการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

จากแนวความคิดทั้ง 5 ด้านข้างต้น สามารถขยายความให้เห็นองค์ประกอบของบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในลักษณะ 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นบทบาทของผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ การวางแผน การพัฒนา การประชาสัมพันธ์ การนิเทศภายใน กำกับ ติดตามและการประเมินผล ส่วนที่ 2 เป็นการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งมีองค์ประกอบย่อย 2 ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบด้านเนื้อหา คือ หลักสูตรและการเรียนการสอน บรรยากาศและสภาพแวดล้อม สื่ออุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และองค์ประกอบด้านกระบวนการ คือ การสร้างความรู้ด้วยตนเอง การได้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสิ่งแวดล้อม การได้เคลื่อนไหวร่างกายประกอบกิจกรรมการได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปองค์ประกอบของตัวแปรตาม ดังนี้

3.1 การวางแผนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การวางแผน ถือเป็นบทบาทสำคัญของผู้บริหารเป็นอันดับแรก ซึ่งมีบุคคลต่าง ๆ ได้ให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมาก เช่น คูนยส์ และดอนเนล (Koontz and O' Donnell. 1968 : 73-74) ได้กล่าวไว้ว่า การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้า ว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร และใครเป็นผู้ทำ เป็นสะพานเชื่อมช่องว่างระหว่างปัจจุบันและอนาคต วอล์ทแมน (Waltman. 1981 : 271-288) ให้ความหมายไว้ว่า การวางแผน คือ ความพยายามขององค์การในการกำหนด การจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย การคาดคะเนถึงเงื่อนไขและทรัพยากรต่าง ๆ การพิจารณาทางเลือกเพื่อใช้ทรัพยากร และการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ส่วน คเนเซวิช (Knezevich. 1984 :

28-29) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการเตรียมการอย่างมีจุดมุ่งหมายในการไปสู่จุดหมายปลายทางของการตัดสินใจที่จะเป็นพื้นฐานของการดำเนินงานต่อไป

การวางแผน ถือเป็นหน้าที่ทางการบริหารที่มีความสำคัญเป็นอันแรก เป็นการกำหนดทางเลือกในการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการ การวางแผนไม่ใช่การตัดสินใจในอนาคต แต่เป็นการตัดสินใจในปัจจุบันที่มีผลต่ออนาคต (ผจญ กุณา. 2540 : 22) การวางแผนถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการบริหารที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้แผนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนการสอน ผู้บริหารโรงเรียนซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้แผนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนการสอน (ธงชัย สันติวงษ์. 2534 : 13) เพราะเป็นผู้มีหน้าที่พิจารณากำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ และกิจกรรม พิจารณาเลือกผู้ปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม พิจารณาอนุมัติให้ข้อเสนอแนะหรือทางเลือกต่าง ๆ ดังเช่น ชิรวัฒน์ นิจเนตร (2542 : 200) ได้กำหนดภารกิจเกี่ยวกับ การวางแผนไว้ว่า การ วางแผนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อบกพร่อง หรือปัญหาของการจัดการศึกษา การออกแบบและปรับปรุงวิธีการหรือแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย เป้าหมาย การกำหนดเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ การประมาณการความต้องการทรัพยากร การจัดทำแผนงานโครงการและการประเมินผลการปฏิบัติงาน เช่นเดียวกับที่วิโรจน์ สารัตนะ (2539 : 18) ได้กล่าวว่า การวางแผนเป็นแนวทางที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้เกิดการกระทำที่บรรลุผลตาม วัตถุประสงค์ โดยเริ่มต้นจากการศึกษาวิเคราะห์เป้าหมาย ความจำเป็นหรือปัญหาก่อน จากนั้นจึงกำหนดวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นสภาพที่ต้องการให้เกิดขึ้นเมื่อหมดสภาพปัญหา และกำหนดแนวทางการกระทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญคือ การกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาไว้หลาย ๆ ทาง การเลือกแนวทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด การนำแนวทางแก้ปัญหาที่เลือกไปจัดทำแผน การนำแผนที่จัดทำไปปฏิบัติแล้วประเมินผลการดำเนินงานและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของแผนต่อไป

เดิมทีนั้น ผู้บริหารโรงเรียนได้ชื่อว่าเป็นผู้ผูกขาดในการวางแผน เป็นผู้กำหนดนโยบายโดยลำพัง แล้วสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามแผนหรืออย่างดีขึ้นหน่อยผู้บริหารก็อาจแต่งตั้งบุคคลที่ตนเชื่อมั่นหรือไว้วางใจเป็นผู้ดำเนินการ (อุทัย บุญประเสริฐ. 2542 : 26-28) ซึ่งจุดอ่อนของการวางแผนในลักษณะนี้ค่อนข้างมีมาก การสนองนโยบายของผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดจากความเกรงกลัวในอำนาจ ฉะนั้นการปฏิบัติตามแผนจึงเป็นไปอย่างไม่เต็มใจ จำใจ ทนทำ เกิดภาวะหลบเลี่ยงงาน งานจึงไม่ต่อเนื่องและไม่มีประสิทธิภาพ ส่วนการวางแผนตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) เข้ามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น ซึ่งบุคคลเหล่านี้เข้ามามีบทบาทร่วมบริหารโรงเรียนในฐานะคณะกรรมการโรงเรียน (อุทัย บุญประเสริฐ. 2542 : 13-14) โดยจะเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย และกำหนดวิธีดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความสำนึกในความเป็นเจ้าของ การปฏิบัติก็จะเป็นไปด้วยความสมัครใจ เต็มใจ และความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ ซึ่งแนวทางการวางแผนเป็นทีมก็มีผู้รู้กล่าวไว้มาก ส่วน วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 79) ได้เสนอแนวทางการวางแผนและกำหนดวิธีการดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้เป็นนโยบายและเป้าหมายที่สำคัญของโรงเรียนที่บุคลากรทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือดำเนินการให้ประสบความสำเร็จ นั่นคือทุกคนจะต้องรับทราบ ร่วมมือ ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติและสนับสนุนการปฏิบัติให้บังเกิดผลอย่างจริงจัง ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องจัดการวางแผนในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

3.1.1 การวางแผนด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องร่วมกับผู้เกี่ยวข้องกำหนดความต้องการจำเป็น ศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาและรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และตรวจสอบข้อบกพร่อง รวมทั้งออกแบบปรับปรุงร่างวัตถุประสงค์เกี่ยวกับหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน (ชิรวัฒน์ นิจเนตร. 2542 : 200) ให้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่ม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข : 15) บัญญัติไว้ว่า ลักษณะของหลักสูตรต้องมีความหลากหลายเหมาะสมกับ ผู้เรียนในแต่ละระดับ สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของแต่ละบุคคล เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีบทบาทในการวางแผน เพื่อจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม ได้กำหนดไว้ว่า หลักสูตรมี 2 ส่วน คือ หลักสูตรที่เป็นแกนกลาง เพื่อความเป็นไทย เพื่อความเป็นพลเมืองดีของชาติ และเพื่อการศึกษาต่อ อีกส่วนหนึ่ง คือ หลักสูตรท้องถิ่น ที่นำเอาสภาพปัญหา ความต้องการของท้องถิ่น ชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเป็นหลักสูตร ซึ่งจะเกิดจากสถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่น ร่วมกันจัดทำขึ้นหรือพัฒนาขึ้น นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความรู้ และเข้าใจถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญสามารถวางแผน ร่วมกับครูและผู้เกี่ยวข้องจัดได้ ซึ่งการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีผู้กล่าวไว้หลากหลาย แต่โดยสาระแล้วคล้ายคลึงกัน เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ ที่แก้ไขเพิ่ม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ข : 26) ได้กำหนดไว้ว่า ให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และ

พัฒนาตนเองได้ โดยต้องจัดภาระแวดล้อม บรรยากาศ รวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อให้เอื้อต่อความสามารถและความสนใจของบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ โดยเหมาะสมกับวัยและทุกสถานที่ ต้องถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด การเรียนต้องมุ่งประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นสำคัญจึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต

ส่วนกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่ม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 13) ได้กำหนดให้สถานศึกษาต้องปฏิบัติดังนี้ ให้สถานศึกษาจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลให้มีการฝึกทักษะ ฝึกกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ยึดการอ่านและใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนและสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่เหมาะสมไว้ทุกวิชา

3.1.2 การวางแผน การจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

บรรยากาศและสภาพแวดล้อมนับว่ามีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่ง สมยศ นาวีการ (2539 : 193) ได้ให้ความหมายว่า บรรยากาศเป็นการรับรู้หรือความรู้สึกต่อลักษณะที่มองเห็นได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการและบุคลิกภาพของบุคคล การรับรู้เหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน โดยบรรยากาศสามารถรับรู้ได้จากคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม บรรยากาศจะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการทำงานของบุคคล ส่วนบรรยากาศของการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนการสอนได้เปลี่ยนไปจากเมื่อก่อนที่ครูมีอำนาจในชั้นเรียน ครูถือว่าตนเองมีความรู้มากที่สุด ผู้เรียนมีหน้าที่รับและปรับตัวให้สอดคล้องกับเนื้อหา ความรู้ และวิธีการของครู สถานศึกษาจึงไม่เป็นโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ แต่เป็น “โรงสอน” บรรยากาศของการเรียนอับเฉา น่าเบื่อหน่าย ยึดหลักสูตรเป็นหลักเกณฑ์เนื้อหาสาระทั้งหมด การสอบและคะแนนเป็นสิ่งพิพากษาความสำเร็จทุกคนเครียด การเรียนการสอนใช้วิธีบรรยาย นักเรียนท่องจำเนื้อหา เชื่อฟัง นั่งนิ่ง การเรียนรู้เกิดเฉพาะในห้องเรียน บรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ขาดความสัมพันธ์กับชีวิตและชุมชน ห่างไกลธรรมชาติ เกิดความแปลก แยกจากสังคม ห่างไกลแหล่งเรียนรู้และครอบครัว ชุมชนไม่มีโอกาสร่วมคิด ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 2-3) ปัจจุบัน

บรรยากาศการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียน คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับ เด็กเป็นผู้ค้นพบองค์ความรู้ เด็กได้ปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการคิดวิเคราะห์ เด็กได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อม ได้ประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ง : 12) บทบาทครูต้องเปลี่ยนไป กลายเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ เป็นกัลยาณมิตรคอยแนะนำ กระตุ้นให้กำลังใจ ยั่วยุให้เกิดการใคร่เรียน ใคร่รู้ (เยาวภา ทนันชัยบุตร. 2542 : 112) บรรยากาศเป็นแบบประชาธิปไตย ทุกคนเชื่อมั่น เคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน ทุกคนมีอิสระเสรีภาพทางความคิด ต่างฝ่ายยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ร่วมมือทำงานเป็นทีมมากกว่าการแข่งขันชิงดีชิงเด่น ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องกำหนดวิธีการ หาแนวทางร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง วางแผนกำหนดนโยบาย จัดทำแผนงาน โครงการ เพื่อพัฒนาบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.1.3 การวางแผนด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ประกอบกับความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง โลกได้กลายเป็นแหล่งความรู้อันมหาศาลที่บรรจุเต็มไปด้วยข้อมูล ข่าวสาร ที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทำให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้หลาย ๆ ช่องทาง หลาย ๆ รูปแบบ และวิธีเรียน ซึ่งสื่อดังกล่าวสามารถตอบสนองความต้องการและความสนใจได้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542จ : 31) สื่อวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีสารสนเทศจึงพลอยมีความหลากหลายไปด้วย ดังที่ วารินทร์ รัศมีพรหม (2531 : 18) ได้จำแนกสื่ออุปกรณ์ เทคโนโลยีทางการศึกษาในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. วัสดุสามมิติ เช่น ของจริง หุ่นจำลอง ลูกโลก กระบะทราย
2. ทัศนวัสดุประเภทไม่ฉาย เช่น กระดานดำ ภาพพลิก แผ่นป้ายสำลี บัตรคำ แผนที่ การ์ตูน ป้ายนิเทศ แผ่นป้ายแม่เหล็ก ป้ายไฟฟ้า แผนภูมิ แผนสถิติ (Graphs) ภาพโครงร่าง (Diagrams) รูปภาพและวัสดุลายเส้น (Picture and graphic material)
3. ทัศนวัสดุประเภทฉาย เช่น แผ่นใส สไลด์ ฟิล์มสตริป ภาพทึบแสง
4. สื่อประเภทเสียง เช่น แผ่นเสียง โทรทัศน์ช่วยสอน เทปตลับขนาดเล็ก เทป 8 ช่องทาง (Cartridge) แผ่นการ์ดเสียง (Audio card) ไมโครโฟน วิทยุ
5. สื่อประสม เช่น สไลด์ประกอบเสียง โทรทัศน์ช่วยสอน (ITV) คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) Interactive video ชุดสื่อประสม (Multimedia kit) ศูนย์การเรียน (Learning center) กล้องถ่ายรูป ฟิล์ม

6. โทรทัศน์และภาพยนตร์ เช่น โทรทัศน์ออกอากาศ (Broadcasting) โทรทัศน์ประกอบการสอน (Instructional television) โทรทัศน์วงจรปิด โทรทัศน์สัญญาณไมโครเวฟ โทรทัศน์สัญญาณดาวเทียม โทรทัศน์ตามสาย (Cable television)

7. การจัดสถานที่ การจัดตั้งและการใช้เครื่องมือสื่อการสอน เช่น การจัดเครื่องเสียง เครื่องฉาย และการจัดสภาพแวดล้อมในการใช้อุปกรณ์

8. เทคโนโลยีการสอน เช่น บทเรียนโปรแกรม (Programmed instruction) โปรแกรมการสอน (Programmed tutoring)

9. เกมและสถานการณ์จำลองเพื่อการสอน (Instructional games and simulation)

10. คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอน เช่น อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ ภาษาคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ในการบริหาร

11. อุปกรณ์สื่อสารโทรคมนาคม (Telecommunication) (Multiplex phone) (Facsimile fax)

12. การศึกษาทางไกล (Distance education)

13. โทรทัศน์เพื่อการสอนบรรยาย (Telelecture)

14. โทรทัศน์ผ่านสัญญาณวิทยุ (Radiophone)

15. โทรประชุม หรือการประชุมทางไกล (Teleconference)

16. นวกรรมการศึกษา (Education innovation)

จากสื่อวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีทางการศึกษาข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นว่า บางอย่างมีราคาแพง ทันสมัย หายาก อยู่ไกลตัวผู้เรียน บางอย่างราคาถูก หาง่าย อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน สามารถจัดหาและทำเองได้ ซึ่งคุณค่าของสื่อ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีจะมากน้อยหรือมีประโยชน์หรือไม่ได้อยู่ที่ราคา ความยากง่ายในการจัดหาหรือจัดทำ แต่ขึ้นอยู่กับว่าการใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ได้สอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา เหมาะสมกับความพร้อม ความสนใจของผู้เรียน และสามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้หรือไม่ (กฤษมันต์ วัฒนณรงค์. 2539 : 13)

เนื่องจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์การนำความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา การจัดกิจกรรมก็มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น สื่อวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีจึงต้องสอดคล้องและตอบสนองต่อแนวทางการเรียนรู้ดังกล่าว (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ง : 13) อีกอย่างหนึ่งการจัดการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ฉะนั้นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ก็เป็นของจริงที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ค : 14)

1.3.4 การวางแผนเกี่ยวกับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ครู หมายถึง บุคลากรที่ทำหน้าที่หลักด้านการเรียนการสอน และการส่งเสริม การเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ง : 4) ส่วนบุคคลผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้สนับสนุนการศึกษา ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาของโรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ง : 4) นอกจากนั้นยังมีบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งบุคคลเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน ในฐานะคณะกรรมการโรงเรียน เมื่อผู้บริหารที่ต้องการเห็นความสำเร็จของการจัดการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องหาทางให้บุคคลเหล่านี้มีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักเห็นความสำคัญและให้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน (อุทัย บุญประเสริฐ. 2542 : 2-3) ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ โดยผู้บริหารโรงเรียนจะต้องวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาความรู้และประสบการณ์ด้านการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้กับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องดังกล่าว จะต้องวางแผน ในการส่งเสริม พัฒนาบทบาทครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีความสอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หาทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของครู (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 79) จะต้องมีการกำหนดความต้องการจำเป็นด้านต่าง ๆ การเตรียมการให้เกิดความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน มีการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหาของโรงเรียนทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดการเรียนการสอน ความรู้ความสามารถของครูรวมถึงวางแผนหาทางสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน จัดทำแผนงานโครงการ เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน สนับสนุนบทบาทของครู ปรับเปลี่ยนบทบาทครูให้สอดคล้อง

บทบาทของครูตามแนวทางการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสามารถกล่าวโดยสรุป ดังนี้ ครูมีหน้าที่จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิด การค้นหาความรู้ การแสดงออกของผู้เรียน จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้มีชีวิตชีวา ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ประเมินพัฒนาการทุกด้านของนักเรียนให้ต่อเนื่อง (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 61) ซึ่งสอดคล้องกับตัวบ่งชี้พฤติกรรมการสอนของครูที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพวิชาการได้กำหนดไว้ (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 10) ว่า ครูจะต้องเตรียมทั้งเนื้อหาและกระบวนการ จะต้องจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่เร้าใจ จูงใจ และเสริมแรง ครูเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคล และแสดงความเมตตาต่อนักเรียนอย่างทั่วถึง ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออก และคิดอย่างสร้างสรรค์ ครูได้ส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม

ครู ได้ใช้สื่อการสอนที่ส่งเสริมการคิด การแก้ปัญหา และการค้นพบความรู้ และครูใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย นอกจากวางแผนในการพัฒนาบทบาทของครูแล้ว ยังต้องร่วมกับครูเพื่อวางแผนในการพัฒนาบทบาทของนักเรียน โดยต้องทำความเข้าใจบทบาทของนักเรียนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แล้วศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน

สำหรับบทบาทของนักเรียนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 59) ได้เสนอไว้ว่า นักเรียนมีบทบาทในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง บทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสิ่งแวดล้อม บทบาทในการเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ บทบาทในการประยุกต์ความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิต และบทบาทในการร่วมประเมินตนเองและเพื่อน ซึ่งโดยสาระก็มีความสอดคล้องกับ อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 53) ที่ได้เสนอว่า บทบาทของผู้เรียนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ วางแผนทำงานร่วมกับผู้อื่น ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองและเพื่อนสนใจแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม ส่วนบทบาทของนักเรียนตามตัวบ่งชี้ การเรียนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ศูนย์พัฒนาคุณภาพวิชาการ (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 10) ได้เสนอไว้ว่า นักเรียนมีประสบการณ์สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นักเรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง นักเรียนได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้จากกลุ่ม นักเรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ ได้ฝึกค้นคว้า รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ ได้ทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด และได้ฝึกประเมินตนเองและปรับปรุงตนเอง

ส่วนบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้หมายถึง ผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งผู้บริหารจะต้องวางแผนให้บุคลากรดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วางแผนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วางแผนระดมสรรพกำลังจากผู้ปกครองและชุมชนในการระดมทุน สื่อ วัสดุอุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ ซึ่งทั้งนี้ทั้งนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องวางแผนประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองรู้และเข้าใจ ศรัทธาต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. 2542 : 16-26)

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การวางแผนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีบทบาท หน้าที่ ร่วมกับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิเคราะห์ตรวจสอบ กำหนดเทคนิค มาตรการ รายละเอียด และจัดทำแผนงานโครงการ กำหนดวิธีดำเนินงาน ทั้งในด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ และด้านครู บุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประสบความสำเร็จ

3.2 การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การพัฒนา เป็นคำกลาง ๆ เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974 : 7) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือการทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ รวมถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการเรียนการสอน ถ้านำการพัฒนาไปใช้กับครูและบุคลากร หมายถึง กรรมวิธีในการเพิ่มสมรรถภาพในการทำงานของครูและบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญ ส่วนการพัฒนาด้านสื่อ อุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สิ่ง ดังกล่าวดีขึ้น เจริญขึ้น ดังนั้นเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประสบความสำเร็จ ผู้บริหารโรงเรียนต้องเอาใจใส่ กระตือรือร้นและส่งเสริมสนับสนุน สิ่งสำคัญ 4 ด้าน คือ

3.2.1 การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

เนื่องจาก หลักสูตรการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีลักษณะที่หลากหลาย สามารถตอบสนองความสนใจ ความถนัดของผู้เรียนได้ สาระของหลักสูตรทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพต้องมุ่งพัฒนาคนให้สมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตรอย่างแจ่มแจ้ง นับแต่ความหมายของหลักสูตร ความสำคัญของหลักสูตร ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรกับการสอน องค์ประกอบของหลักสูตร ตลอดจนสิ่งที่กำหนดหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2539 : 45-60)

มีคำกล่าวเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรหลายคำ เช่น การทำหลักสูตร หมายถึง การทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักสูตร (Pratt. 1980 : 4) การปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (Saylor and Alexander. 1974 : 7) การประยุกต์การใช้หลักสูตร หมายถึง การแปลงแผนหลักสูตร หรือเอกสารหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ (Oliva. 1992 : 26) ส่วน วิชัย วงษ์ใหญ่ (2539 : 77A) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้คือ

1. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร กำหนดจุดมุ่งหมาย หลักการและโครงสร้างและออกแบบหลักสูตร โดยอาศัยข้อมูลจากสภาพปัญหาและความต้องการของสังคม โดยปรึกษาหารือกับ ผู้เชี่ยวชาญ
2. ยกร่างเนื้อหาแต่ละกลุ่มประสบการณ์ แต่ละหน่วยการเรียน แต่ละรายวิชา โดยปรึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญ
3. นำหลักสูตรที่พัฒนาได้แล้วทดลองใช้
4. อบรมครู ผู้บริหารและบุคลากรให้เข้าใจหลักสูตรใหม่
5. นำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียน

พระราชบัญญัติการ ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 27 ได้กำหนดให้สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ค : 16) ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจแนวทางการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น ตลอดจนหลักสูตรท้องถิ่นตามนัยแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่ง (กรมวิชาการ. 2542 : 8) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่ามี 2 ลักษณะ คือ การปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น และการสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง ส่วนหน่วยศึกษานิเทศก์ (กรมวิชาการ. 2542 : 6) กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่าเป็นลักษณะปรับเพิ่มรายละเอียดของเนื้อหา ปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาวิธีสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอนและหลักสูตรเพิ่มเติม เช่นเดียวกับกรมวิชาการ (2542 : 8) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า เป็นการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม การปรับเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหา การจัดเนื้อหาวิชา หรือรายวิชาขึ้นใหม่ การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และการจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ คู่มือการเรียนการสอน แบบฝึกหัด

ส่วนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ผู้บริหารต้องใส่ใจอย่างยิ่ง ต้องศึกษาทำความเข้าใจในลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ศึกษาบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งครูและนักเรียน ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ลักษณะของเนื้อหาวิชา กระบวนการจัดการเรียนการสอน (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 9-10) จากนั้นก็พัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้นักเรียนได้ค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเองไปประกอบกิจกรรมด้วยการปฏิบัติจริง ได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและสิ่งแวดล้อม ได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ และได้ประยุกต์ความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิต (ทิศนา แขมมณี. 2542 : 14-15) นอกจากนั้นผู้บริหารต้องสนับสนุนด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้อย่างเพียงพอ จัดบรรยากาศภายในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอน และหาทางส่งเสริมและสนับสนุนครูให้ได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในทุกรูปแบบ ส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มความสามารถทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่าง ๆ ลดการถ่ายทอดเนื้อหา ส่งเสริมให้ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์แสวงหาความรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงใน

สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ครูแสดงบทบาทในฐานะผู้กระตุ้น ผู้เตรียมการ ผู้อำนวยความสะดวก ผู้จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา และวางแนวกิจกรรม

3.2.2 การพัฒนาบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

บรรยากาศภายในโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประสบความสำเร็จ หรือเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน ฮอย และมิสเกล (Hoy and Miskel. 1982 : 185-186) กล่าวว่า บรรยากาศในโรงเรียน หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนที่เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียนมีผลทำให้โรงเรียนเกิดความแตกต่างกัน นั่นคือบรรยากาศภายในโรงเรียนย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลในโรงเรียน เช่นเดียวกับที่ คิลเลียน (Killian. 1968 : 202-203) กล่าวว่า บรรยากาศของโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการเกิดแรงจูงใจ ความพึงพอใจ ตลอดจนความสำเร็จของการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฉัฐสิณี หาญกิตติชัย (2541 : บทคัดย่อ) เรื่องตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการสำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานเกษตรอำเภอสังกัดกรมการส่งเสริมการเกษตร จังหวัดนราธิวาส พบว่า ปัจจัยด้านบรรยากาศและสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจะประสบความสำเร็จได้ต้องพัฒนาในทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน บรรยากาศและสภาพแวดล้อมเป็นเรื่องหนึ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องใส่ใจและให้ความสำคัญ เนื่องจากบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ (ไสว ฟักขาว. 2542 : 243)

1. บรรยากาศจะต้องเป็นแบบประชาธิปไตย คือ ทุกคนมีความเคารพในสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น
2. บรรยากาศจะเป็นแบบร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน
3. บรรยากาศจะเป็นแบบผ่อนคลายมากกว่าเคร่งเครียด
4. บรรยากาศจะเป็นแบบยกย่องชมเชยมากกว่าตำหนิ ลงโทษ

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 59-61) ได้เสนอเพิ่มเติมว่า

1. บรรยากาศจะมุ่งให้นักเรียนได้แสดงออก ได้คิด ได้ทำ ได้แก้ปัญหาด้วยตัวเองมากกว่าเป็นผู้รับการถ่ายทอด
2. สภาพแวดล้อมต้องส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าความอยากรู้ อยากเห็นของผู้เรียน
3. สภาพแวดล้อมต้องส่งเสริมการคิด การแสดงออก
4. สภาพแวดล้อมจะต้องเป็นระเบียบ สวยงาม ร่มรื่น

ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องปรับปรุงและพัฒนาบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยเริ่มจากการส่งเสริมบรรยากาศในการทำงานของครูและบุคลากรที่ต้องเป็นไปอย่างให้เกียรติ เชื่อมั่นต่อกัน ให้อิสระทางความคิด ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ร่วมมือทำงานเป็นทีม เป็นคณะ ทั้งนี้เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ผู้เรียน และให้ครูและบุคลากรได้ปฏิบัติจนเคยชินเป็นนิสัย (เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. 2542 : 6) บรรยากาศของการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากค้นคว้าแสวงหาความรู้ เช่น จัดอุทยานการศึกษา จัดมุมประชาธิปไตย จัดสวนวรรณคดี จัดป้ายนิเทศตามบริเวณต่าง ๆ สวนหนังสือ มุมวิทยาศาสตร์ และส่งเสริมการแสดงออกของผู้เรียนในโอกาสต่าง ๆ เช่น เป็นพิธีกรหน้าเสาธง เป็นต้น (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 81) นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องจัดบรรยากาศส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมบรรยากาศ การช่วยเหลือร่วมมือ และปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนมากกว่าการแข่งขัน ส่งเสริมการแสดงออกในทางที่ถูกที่ควร ให้นักเรียนเกิดความภูมิใจ เชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจในการแก้ปัญหา (ดวงเดือน อ่อนน่วม. 2542 : 12-13) นอกจากส่งเสริมบรรยากาศภายในโรงเรียนให้สนับสนุนการเรียนการสอน เช่น ร่วมมือประสานงานกับสถานประกอบการ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน สร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครอง ชุมชน แลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน และป้องกันสิ่งที่จะทำลายบรรยากาศต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ง : 15-16)

3.2.3 การพัฒนาสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 โรงเรียนจะเป็นองค์กรหลักสำคัญของการสร้างความมั่นใจในด้านมาตรฐานและคุณภาพ ซึ่งในสภาพปัจจุบันหมายถึง การทำให้ลูกค้าพึงพอใจ ประทับใจ หรือมั่นใจในผลผลิต และคุณภาพด้านหนึ่งก็คือ สื่อ อุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ ดังนั้นห้องสมุดจึงเป็นศูนย์รวมแหล่งวัสดุอุปกรณ์แห่งหนึ่ง ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาให้ได้มาตรฐาน โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร บรรณารักษ์ ครูผู้สอน ต้องร่วมพัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างแท้จริง (พริ้มเพรา คงชนะ. 2543 : 2-3) ทั้งนี้เพราะทรัพยากรสารนิเทศมีอยู่อย่างหลากหลายในห้องสมุด ทั้งที่เป็นวัสดุสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อเทคโนโลยี การคัดเลือกวัสดุดังกล่าวต้องคำนึงถึงความสอดคล้องตาม วัตถุประสงค์ ความทันสมัย ประโยชน์และคุณค่า และมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย (พริ้มเพรา คงชนะ. 2543 : 3) สื่อที่เป็นเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาก็จะเพิ่มความสำคัญขึ้นทุกขณะ ดังนั้นครูและผู้บริหารจะต้องปรับตัวครั้ง

ยิ่งใหญ่ให้เข้ากับเทคโนโลยีดังกล่าว แต่อย่าลืมว่าไอที เป็นเทคโนโลยีที่มีการลงทุนและมีราคาแพง จึงขึ้นอยู่กับหน่วยงานว่าจะนำมาใช้อย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์ สูงสุดหรือไม่ (ยืน ภู่วรวรรณ. 2543 : 9)

นอกจากนี้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติยังสนับสนุนการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ต่อเชื่อมระบบ และซอฟต์แวร์ รวมทั้งสนับสนุนสื่อสารมวลชนของรัฐ เช่น สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 สถานีวิทยุของกระทรวงศึกษาธิการ สถานีวิทยุโทรทัศน์ที่เป็นเครือข่ายเหล่าทัพต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยรัฐจะจัดสรร งบประมาณให้อย่างเพียงพอ ซึ่งผู้บริหารจะต้องเอาใจใส่ กระตือรือร้น ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูได้ใช้แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวนี้ (วันชัย ศิริชนะ. 2543 : 13)

นอกจากนั้นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชนก็เป็นแหล่งเรียนรู้ซึ่งจะเสริมสร้างประสิทธิภาพให้กับการเรียนการสอนได้ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่สำคัญทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ศูนย์ราชการ แหล่งธรรมชาติ สถานประกอบการต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ง : 14)

ด้วยเหตุที่สื่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องมีลักษณะที่หลากหลาย สามารถตอบสนองความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และต้องให้สอดคล้องต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิตและผู้ใช้เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการผลิต รวมทั้งใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 33) นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องสำรวจ จัดทำ จัดหา ปรับปรุงให้สื่อวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ส่งเสริมให้ครูและนักเรียนร่วมมือกันสร้างสื่อวัสดุอุปกรณ์ สนับสนุนและส่งเสริมให้ครูทำการวิจัยเพื่อพัฒนาสื่อ ตรวจสอบความเหมาะสมของสื่อ จัดหาทุนและงบประมาณในการจัดซื้อจัดหาสื่ออย่างเพียงพอ ขอความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สถานประกอบการ เพื่อรองรับและสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 33)

3.2.4 การพัฒนาครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 80) ได้เสนอว่า การพัฒนาครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับการจัดการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากแนวคิดนี้เป็นสิ่งที่หลายคนเห็นว่ายากที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ บางคนมองว่าเป็นสิ่งยุ่งยาก ต้องใช้สื่อและเวลามากในการประกอบกิจกรรม จนก่อให้เกิดการปฏิเสธไม่ยอมรับ ไม่ยอมเรียนรู้ การสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยน ให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้เห็นความสำคัญของแนวคิดนี้ เกิดการยอมรับและเต็มใจที่จะปฏิบัติให้บังเกิดผลอย่าง

จริงจัง เทคนิค วิธีการปรับกระบวนทัศน์ อาจใช้การระดมพลังสมอง การประชุมชี้แจง การศึกษาดูงาน การประชุม เชิงปฏิบัติการ จากนั้นก็จะเป็นการพัฒนาให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนเอง การให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิค และวิธีการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งการฝึกฝนให้เกิดทักษะ เกิดความชำนาญ จนสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน การผลิตสื่อ นวัตกรรมการเรียนการสอน ความรู้ความสามารถในการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลการจัดให้มีความรู้ความเข้าใจในหัวข้อต่าง ๆ ควรกระทำอย่างจริงจัง ใช้วิธีการที่หลากหลาย ให้ครูได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ ความมั่นใจ ฝึกให้ครูและบุคลากรได้ร่วมกันทำงานเป็นคณะ ร่วมกันคิดและออกแบบวิธีสอน แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ของกันและกัน ฝึกการวิพากษ์วิจารณ์ผลงาน ฝึกให้รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น สามารถนำเทคนิควิธีการไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการสร้างความรู้ความเข้าใจอาจทำได้หลายวิธี การให้เข้ารับการอบรมตามที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหรือโรงเรียนจัดเอง การหาเอกสารให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า การให้ครูเป็นสมาชิกของชมรม สมาคม หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การให้ครูและบุคลากรได้เดินทางไปศึกษาดูงานการเรียนการสอนจากโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ การส่งไปศึกษาในสถาบัน หน่วยงานที่สอนวิชาชีพ สถานประกอบการ สถานประกอบการอิสระ หรือจากวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนต้องกระตุ้นครูและบุคลากรให้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนเองในการก้าวเข้าสู่การเป็นครูชำนาญการ ครูเชี่ยวชาญ ครูเชี่ยวชาญพิเศษ และครูผู้ทรงคุณวุฒิ (โกวิท ประวาลพฤกษ์. 2542 : 9-10) นอกจากการพัฒนาครูแล้ว ผู้บริหารโรงเรียนต้องหาทางในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองท้องถิ่นที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และพร้อมที่จะให้การสนับสนุนส่งเสริมต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 29)

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีบทบาท หน้าที่ ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การปรับปรุงบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนการปรับปรุง จัดหา ผลิตสื่อ วัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ให้เพียงพอ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น อบรม ประชุม ชี้แจง สัมมนา ศึกษาดูงาน เป็นต้น เพื่อให้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีประสิทธิภาพ

3.3 การประชาสัมพันธ์การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การประชาสัมพันธ์ มีความหมายที่หลากหลาย ดังเช่น อุดมศักดิ์ เวชราภรณ์ และคณะ (2538 : 3) ได้ให้คำนิยามของการประชาสัมพันธ์ไว้ว่า เป็นการติดต่อเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ จากหน่วยงานหรือผู้บริหารไปยังกลุ่มชนหรือผู้เกี่ยวข้อง ด้วยการประชาสัมพันธ์โดยตรงหรือการใช้สื่อต่าง ๆ ส่วน อัปษรศรี ปลอดเปลี่ยว (2533 : 17) ได้กล่าวว่า การประชาสัมพันธ์โรงเรียน คือ การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มบุคคล ซึ่งมีหน้าที่อยู่ในโรงเรียนกับกลุ่มชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ หรือกับผู้ปกครอง รวมทั้งองค์กรหรือบุคคลภายนอกที่มีส่วนสัมพันธ์กับโรงเรียนที่โรงเรียนจะต้องรับใช้ หรือให้บริการดำเนินงานอย่างมีแบบแผนต่อเนื่อง และเป็นกระบวนการไมตรีสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับ เสนีย์ แตงวัง (2526 : 14) ที่กล่าวว่า การประชาสัมพันธ์เป็นการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถาบันกับประชาชน ส่วน ชม ภูมิภาค (2526 : 3) ได้กล่าวว่า การประชา-สัมพันธ์ หมายถึง การปฏิบัติโดยมีการวางแผนอย่างดีและปฏิบัติตามแผนนั้น เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน และเกิดกิจกรรมของหน่วยงานเพื่อให้หน่วยงานสามารถดำเนินงานต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกันที่ วิจิตร อาวะกุล (2522 : 257-258) ได้กล่าวว่า การประชาสัมพันธ์โรงเรียนเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องดำเนินงานกิจการต่าง ๆ ของโรงเรียนเพื่อสร้างชื่อเสียง ความเชื่อถือ เลื่อมใส นิยม มั่นใจ เข้าใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน เพื่อเชิญชวนสนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูล ใกล้ชิดสนิทสนม เพื่อให้โรงเรียนสามารถตอบสนองความต้องการ ลดความขัดแย้ง ความเข้าใจผิด

วิจิตร อาวะกุล (2535 : 268) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการประชาสัมพันธ์ไว้หลายวิธี เช่น เขียนบทความ เขียนข่าว จัดกิจกรรมปาฐกถา เยี่ยมเยือน สดับตรับฟัง จัดนิทรรศการแสดงผลงาน จดหมายข่าว ออกเสียงตามสาย ส่วน อัปษรศรี ปลอดเปลี่ยว (2533 : 110-112) ได้เสนอวิธีการประชาสัมพันธ์ไว้หลายแนวทางคือ การประชุม งานโฆษก ระบบเสียงตามสาย การบอกต่อ วารสารของโรงเรียน จัดทำหนังสือคู่มือ จดหมายข่าวภายใน ป้ายนิเทศ โปสเตอร์ ป้ายโฆษณา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ ชม ภูมิภาค (2526 : 252-369) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการประชาสัมพันธ์ไว้หลายวิธีคือ การสนทนา การประชุม การปาฐกถา การพูดในโอกาสพิเศษ การอภิปราย การใช้เอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ แผ่นปลิว จุลสาร วารสาร หนังสือพิมพ์รายวัน จดหมายข่าว ส่วน อิสระ เสียงเพราะดี และธวัชชัย พิกุลแก้ว (2541 : 312) ได้สรุปว่า เครื่องมือ และวิธีการที่ผู้บริหารโรงเรียนควรใช้ประชาสัมพันธ์ มีหลายอย่าง เช่น บุคลากรของโรงเรียน การจัดนิทรรศการแสดงผลงาน จัดทำวารสาร จัดกิจกรรมพิเศษ คำขวัญ โสตทัศนูปกรณ์ จัดอบรม บรรยาย จัดให้มีการแนะแนว นิเทศให้กับผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น เช่นเดียวกับที่ ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ ได้สรุปการประชาสัมพันธ์ระหว่าง

บ้าน โรงเรียน และชุมชนว่า (ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์. 2539 : 13) การติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การจัดทำจดหมายข่าว วารสาร ประกาศ ป้าย โฆษณา หนังสือพิมพ์ โทรศัพท์ เสียงตามสาย วิทยุ เครื่องรับวิทยุประชาชน รายการโทรทัศน์การศึกษา อินเตอร์เน็ตและรายงานความก้าวหน้า จัดประชุมชี้แจง เชิญเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดเป็นต้น

เนื่องจากการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นภาระงานที่หนัก เป็นเรื่องใหม่ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งระดับหน่วยงาน ชุมชน และระดับบุคคล ดังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้รวมไว้ในมาตรา 9 (5) (6) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย คือ ครู นักเรียน ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ครอบครัว และชุมชน (เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. 2542 : 6) ซึ่งการที่โรงเรียนจะได้รับความร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนจากทุกฝ่ายได้นั้น ผู้บริหารโรงเรียนต้องประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้ให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้รู้และเข้าใจ คือ

3.3.1 การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ถึงลักษณะของหลักสูตรว่า หลักสูตรตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะมีลักษณะที่หลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับ เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 15) หลักสูตรจะมีความเป็นสากล มุ่งอนาคต มีมาตรฐานกว้างและมีความยืดหยุ่น เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับชีวิตจริง (กรมวิชาการ. 2542 : 13) หลักสูตรจะมี 2 อย่าง คือ หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรระดับชาติ เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และหลักสูตรท้องถิ่นที่นำเอาสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข : 15) ซึ่งหลักสูตรในส่วนที่ 2 นี้ สถานศึกษาและชุมชน สังคมจะต้องร่วมกันกำหนด

ส่วนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

ได้กำหนดแนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ กระบวนการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ก : 12) การจัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องจัดเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จะต้องเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา การเรียนรู้ก็เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ก : 13-14) ซึ่งแนวทางนี้มีความสอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของ ทิศนา แขมมณี (2542 : 14-15) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องมุ่งให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว ได้มีโอกาสได้เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหา และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้เรียนรู้กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาตนเอง ได้เคลื่อนไหวร่างกายประกอบกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ซึ่งกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอนก็มีมากมาย เช่น วิธีการเรียนแบบสืบค้น แบบแก้ปัญหา แบบใช้กรณีศึกษา แบบรายงาน แบบการค้นคว้าอิสระ แบบโครงงาน ศูนย์การเรียน สถานการณ์ทำงาน การทัศนศึกษา การสัมภาษณ์จริง บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง เป็นต้น (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 17-45) ซึ่งการที่ผู้บริหารดำเนินการ ประชา สัมพันธ์ถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวนี้ ก็เพื่อให้ครูและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ มีความเข้าใจ หากได้ยินได้ฟังหรือเห็นการปฏิบัติดังกล่าวก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจและไม่คัดค้าน กีดกัน ต่อต้าน แต่จะให้การส่งเสริม สนับสนุนอย่างเต็มที่ เพราะการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

3.3.2 การประชาสัมพันธ์ด้านบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนต้องพยายามเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยให้ทุกคนได้ทราบว่าบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ต้องเป็นแบบประชาธิปไตย ทุกคนมีความเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน บรรยากาศจะเป็นแบบร่วมมือแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์มากกว่าการแข่งขัน

บรรยากาศจะมีความสนุก ผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด มีการเสริมแรง ยกย่อง ชมเชยมากกว่าตำหนิ ลงโทษ (ไสว ฟักขาว. 2542 : 243) บรรยากาศจะมุ่งให้นักเรียนได้แสดงออก ได้คิด ได้ทำ ได้แก้ปัญหาด้วยตนเองมากกว่าเป็นผู้รับการถ่ายทอด สภาพแวดล้อมต้องส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า ความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน สภาพแวดล้อมต้องส่งเสริมการคิด การแสดงออก มีความเป็นระเบียบสวยงาม ร่มรื่น (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 59-61) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน แสดงออกอย่างนุ่มนวล เป็นมิตร อบอุ่น เข้าใจและยอมรับกันและกัน ให้กำลังใจและเกื้อกูลกัน (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 30)

3.3.3 การประชาสัมพันธ์ด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะของสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า สื่อ วัสดุอุปกรณ์ จะมีความหลากหลาย สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน สอดคล้องกับชีวิตจริง ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ ส่งเสริมการทำจริงปฏิบัติจริง ส่งเสริมความแตกต่างระหว่าบุคคล (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 9-10) เด็กที่มีความถนัดด้านภาษา สื่อ วัสดุอุปกรณ์ก็จะเป็นหนังสือ เทป อุปกรณ์การเขียน การพูดคุย อภิปราย โต้วาที นิทาน ฯลฯ เด็กที่มีความถนัดด้านตรรกศาสตร์จะรักการทดลอง การถามคำถาม การคิดคำนวณ วัสดุอุปกรณ์ จะเป็นสิ่งของในการสำรวจและคิดอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ การไปทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ เด็กที่มีความถนัดด้านมิติสัมพันธ์ก็คิดเกี่ยวกับรูปภาพและจินตนาการ รักการวาดภาพ การออกแบบ เป็นต้น สิ่งที่ต้องการหรือใช้เป็นอุปกรณ์จะเป็นภาพตัดต่อ จิ๊กซอ หนังสือนิทานมีภาพประกอบ อุปกรณ์ศิลปะ เกม การไปทัศนศึกษาที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะ เป็นต้น เด็กที่มีความถนัดด้านการใช้ร่างกายหรือส่วนต่าง ๆ ก็จะรักการเต้นรำ การกีฬา การสัมผัสต่าง ๆ และต้องการแสดงบทบาทสมมติ การเคลื่อนไหวร่างกาย การกีฬา การเรียนรู้โดยผ่านการสัมผัส และเกมที่ต้องใช้ร่างกาย เป็นต้น เด็กที่มีความถนัดด้านดนตรีจะคิดเกี่ยวกับจังหวะและท่วงทำนอง รักการร้องเพลง การเคาะจังหวะ การรับและการฟัง เป็นต้น ดังนั้นอุปกรณ์ก็จะเป็นดนตรี ช่วงเวลาในการร้องเพลง หรือเล่นดนตรี การไปชมคอนเสิร์ต เป็นต้น เด็กที่ถนัดด้านมนุษยสัมพันธ์จะคิดถึงการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับบุคคลรอบข้าง รักการเป็น ผู้นำ การจัดการ การสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ต้องการเพื่อน การเล่นเป็นกลุ่ม การทำงานเป็นทีม เด็กที่มีความถนัดด้านการรู้จักตนเองจะคิดเรื่องภายในตนเอง รักการตั้งวัตถุประสงค์ของตนเอง สมาธิ การวางแผน การอยู่เงียบ ๆ การคิด เป็นต้น จึงต้องการที่จะอยู่โดยลำพัง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เสนอทางเลือกสถานที่เฉพาะของตนเอง (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 8-9)

3.3.4 การประชาสัมพันธ์ด้านครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจให้กับครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทราบถึงบทบาทหน้าที่ของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังที่นภเนตร ธรรมบวร (2542 : 5) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางว่า ครูจะมีหน้าที่อำนวยการ วิทยาการ นำเรียน ส่วน (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 6) ได้เสนอบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีหน้าที่จัดเตรียมสิ่งแวดล้อม จัดเตรียมกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม ให้ความช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 61) ได้เสนอบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ว่า มีหน้าที่จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม จัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้กระตุ้นและส่งเสริมการคิด ส่งเสริมให้นักเรียนได้ค้นพบกระบวนการและวิธีการเรียนรู้ของตนเอง ส่งเสริมให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเพื่อนและกลุ่ม ส่งเสริมการใช้สื่อ ฝึกคิด ฝึกแก้ปัญหาและค้นพบความรู้ ประเมินพัฒนาการของผู้เรียน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงามของวิถีไทยและสากล ส่วน ทิศนา แขมมณี (2542 : 24-25) ได้เสนอว่า บทบาทของครูจะแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงเตรียมการสอน ครูจะต้องศึกษาวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ ศึกษาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย วางแผนการสอน จัดเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร หนังสือ ข้อมูลต่าง ๆ ติดต่อแหล่งความรู้ ต่าง ๆ เตรียมเครื่องมือประเมินผลการเรียนรู้ ห้องเรียนหรือสถานที่ประกอบกิจกรรม ในขณะสอนจะต้องสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจร่วมกิจกรรม ดูแลให้คำแนะนำ แก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ สังเกตและบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งเหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นขณะทำกิจกรรม ให้คำแนะนำ บันทึกปัญหาข้อขัดข้อง ให้การเสริมแรง ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานและอาจให้ข้อมูลเนื้อหาความรู้เพิ่มเติม ให้ข้อมูลย้อนกลับในขณะประเมินผล เก็บรวบรวมผลงาน และประเมินผลงานและผลการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

บทบาทหน้าที่ของนักเรียนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทิศนา แขมมณี (2542 : 26-27) ได้เสนอไว้ว่า นักเรียนควรมีบทบาทดังนี้คือ บทบาทการมีส่วนร่วม แสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น หรือประสบการณ์ต่าง ๆ จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ความรู้สึกหรือประสบการณ์ต่าง ๆ จัดระเบียบความรู้ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ประยุกต์ความรู้ไปใช้ ส่วน อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 52-53) ได้เสนอว่า นักเรียนควรมีบทบาทในการฝึกวางแผน

ร่วมกับคนอื่น ค้นคว้าหาความรู้ที่ตนและกลุ่มสนใจ เพื่อนำเสนอต่อเพื่อนร่วมชั้น ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม กำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน กำหนดงานและขั้นตอนการทำงาน แบ่งงานตามความสามารถของสมาชิก ลงมือปฏิบัติงานตามหน้าที่อย่างรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของตนเอง รับฟังการชี้นำและวิจารณ์จากผู้อื่นเพื่อการปรับปรุงงาน ชื่นชมในผลงาน ปรับปรุงแก้ไข พัฒนาผลงานของตนเองจนเป็นที่พอใจและสามารถสรุปความรู้ที่ค้นพบด้วยตนเอง ส่วน วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 59) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ว่า นักเรียนควรมีบทบาทในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสิ่งแวดล้อม เรียนรู้กระบวนการต่างๆและร่วมประเมินตนเองและเพื่อน ส่วน ไสว ฟักขาว (2542 : 243) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ว่า นักเรียนควรมีบทบาทในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในทุกเรื่องตามที่ครูกำหนดให้เกิดการเรียนรู้ ดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยความสนุกสนาน มีชีวิตชีวา มีส่วนร่วมทั้งร่างกาย จิตใจ และการคิดในทุกสถานการณ์ เรียนทั้งในห้องเรียนและสถานการณ์จริง ตอบคำถามสำคัญหรือคำถามหลัก มีความกระฉับกระเฉงว่องไว ทำงานด้วยความร่วมมือร่วมใจ มีความสามารถในการสื่อสาร มีความสามารถสร้างความรู้และสามารถแก้ปัญหา เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นว่า บทบาทของนักเรียนในการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนักเรียนต้องได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ได้เคลื่อนไหวร่างกายประกอบกิจกรรม ได้ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและสิ่งแวดล้อม ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานต่าง ๆ ได้เชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

บทบาทของผู้ปกครองและชุมชน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เป็นสำคัญจะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชน ผู้ปกครองและชุมชนจำเป็นต้องรู้และเข้าใจบทบาทของตนและเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงจะให้การส่งเสริมสนับสนุนได้อย่างถูกต้อง (เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. 2542 : 16-19) พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข : 6) ได้กำหนดบทบาทของผู้ปกครองและชุมชนไว้ว่า ผู้ปกครองและชุมชนต้องมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษา มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร จัดให้บุตรและบุคคลในความดูแลได้รับ การศึกษาภาคบังคับ อบรมเลี้ยงดูบุตร ให้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งวิทยากร ที่สามารถเข้าไปสนับสนุนการเรียนการสอนได้เข้าร่วมกำหนดหลักสูตร กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อให้ความเห็นชอบนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาส่งเสริมงานวิชาการ ให้ความเห็นชอบการขอจัดตั้งงบประมาณของสถานศึกษา ส่งเสริม พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหาร

สถานศึกษา มีส่วนร่วมในการ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษา (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. 2543 : 6) ส่วนคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ได้กำหนดบทบาทของผู้ปกครองและชุมชนไว้ว่า (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 57-58) กิจกรรมที่ส่วนต่าง ๆ จะต้องมีบทบาทร่วมกัน คือ

1. การสำรวจความต้องการ คือ สำรวจความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการซักถาม สังเกต สัมภาษณ์ ฯลฯ เพื่อสร้างกระตุ้นความสนใจและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล

2. การกำหนดมาตรฐาน คือ ร่วมกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัด ความสนใจ และเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ

3. การวางแผนการเรียนรู้ คือ การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

4. กิจกรรมการเรียนรู้ คือ วิธีการปฏิสัมพันธ์ สร้างสรรค์ความรู้จากการคิด วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติจริง

5. การประเมินผล คือ การประเมินประสบการณ์ด้านต่าง ๆ โดยเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

6. การสรุปผลการเรียนรู้ คือ การนำผลการประเมินมาใช้เพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องของการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากนั้นพ่อแม่ ผู้ปกครอง ต้องเข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยร่วมกับครูและผู้บริหารในการจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของลูกทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน รวมทั้งในแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ชุมชนต้องเข้าร่วมกำหนดนโยบายการจัดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างความรู้ความเข้าใจ เผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน สื่อวัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ บรรยากาศและสภาพแวดล้อม ตลอดจนบทบาทของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ให้ผู้ปกครองและชุมชนได้ทราบและเข้าใจ พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.4 การนิเทศภายใน กำกับ ติดตาม การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การนิเทศภายใน กำกับ ติดตาม การเรียนการสอนเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารโรงเรียนที่ต้องดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งมีนักการศึกษาต่าง ๆ ได้ให้ความหมายไว้มากมาย เช่น นิกร เพ็ญเวียง (2538 : 48) ได้กล่าวว่า การนิเทศภายในเป็น

กิจกรรมที่ผู้บริหารหรือบุคลากรในโรงเรียนร่วมมือร่วมใจกันปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ สงัด อุทรานันท์ (2530 : 12) ที่ให้ความหมายว่า การนิเทศภายในเป็นกระบวนการทำงานของผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้ได้รับมอบหมายร่วมมือกับครูและบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อสัมฤทธิ์ผลสูงสุดของการเรียนของนักเรียน ส่วน คลิกแมน (Clickman. 1998 : 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความคิดเกี่ยวกับเรื่องของงาน (Tasks) และกิจกรรมที่ทำร่วมกันของผู้บริหารและครู รวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน

การกำกับ ติดตามผล เป็นการคอยติดตามตรวจสอบว่าผู้บริหารได้ปฏิบัติงานตามขั้นตอนหรือตามแผนงานโครงการ หรือไม่งานมีความก้าวหน้าหรือมีปัญหาอะไร อิสระ เสียงเพราะดี และธวัชชัย พิกุลแก้ว (2541 : 258)

การนิเทศภายใน กำกับ ติดตามผล เป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่ เป็นความเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นใหม่ โดยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 คอยกำกับเป็นเรื่องที่ผู้บริหารโรงเรียนมิอาจ หลีกเลี่ยงได้ จะต้องคอยเอาใจใส่ ส่งเสริม สนับสนุนทั้งด้วยตนเอง และมอบหมายให้ผู้อื่นดำเนินการอย่างจริงจัง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก : 12) ซึ่งการนิเทศภายใน กำกับ ติดตามผล ผู้บริหารโรงเรียนสามารถใช้เทคนิควิธีต่าง ๆ ดังที่ นิกร เพ็ญเวียง (2538 : 49) ได้เสนอไว้ว่า การนิเทศภายในตาม ยุทธวิธีกำหนดไว้ 8 วิธี คือ วิธีการประชุม การนำศึกษาดูงาน การให้การศึกษาจากตำรา การสนทนาวิชาการ การบริการเอกสาร การให้คำปรึกษาหารือ การสาธิตการสอน และการสังเกตการสอน ส่วน อิสระ เสียงเพราะดี และธวัชชัย พิกุลแก้ว (2541 : 258) ได้รวบรวมแนวทางติดตามผลของผู้บริหารโรงเรียนไว้หลายวิธี คือ การสัมภาษณ์ การสังเกต การพูดคุย สนทนา การใช้แบบสอบถาม การตรวจงาน การกำหนดมาตรฐานของงานส่วน วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 83) ได้เสนอว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรตั้งคณะกรรมการเพื่อคอยให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวก ให้การช่วยเหลือ ให้กำลังใจแก่ครู เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประสบความสำเร็จ การนิเทศภายใน กำกับ ติดตามผล เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญควรทำใน 4 เรื่อง ดังนี้คือ

3.4.1 การนิเทศภายใน กำกับ ติดตาม ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารจะใช้กระบวนการนิเทศภายในในการบริหารงานวิชาการแทบทุกขั้นตอน ผู้บริหารโรงเรียนควรแนะนำให้ครูเข้าใจ หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างและสิ่งที่สำคัญ ๆ ของหลักสูตร ซึ่งหลักสูตรตามแนวทางแห่ง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่

แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีลักษณะที่หลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับ สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความแตกต่างของแต่ละบุคคล เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม (กระทรวงศึกษา ธิการ. 2542ก : 15) นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนต้องคอยแนะนำสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตร ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนที่นำสภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น ชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเป็นหลักสูตรให้ครูและบุคลากรทราบถึงแนวทางการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น (กรมวิชาการ. 2542 : 13) ส่วนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญก็เช่นกัน ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้ความช่วยเหลือ แนะนำ เสนอแนะ คอยเอาใจใส่ ให้กำลังใจ เพื่อให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้และค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง ได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและ สิ่งแวดล้อม ได้เคลื่อนไหวประกอบกิจกรรม ได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และรู้จักการประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง (ทิศนา แขมมณี. 2542 : 14-15) เมื่อผู้บริหารโรงเรียนนิเทศครูและบุคลากรให้รู้และเข้าใจ มีกำลังใจ สะดวก ในการจัดทำหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแล้ว ก็ต้องคอยตรวจสอบ สังเกต ดูแล เอาใจใส่ว่าครูและบุคลากรได้ปฏิบัติตามที่ได้นิเทศไปหรือไม่ได้ผลเพียงไร คอยให้กำลังใจช่วยเหลืออย่างจริงจัง

3.4.2 การนิเทศภายใน กำกับ ติดตาม ด้านบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนต้องเอาใจใส่คอยช่วยเหลือสนับสนุนให้ครูได้รู้และเข้าใจ ได้จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ครูได้รู้และเข้าใจว่า บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนต้องเป็นแบบประชาธิปไตย ทุกคนเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน บรรยากาศจะเป็นแบบร่วมมือแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์มากกว่าการแข่งขัน มีความสนุก ผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด มีการเสริมแรงมากกว่าการตำหนิ การลงโทษ (ไสว ฟักขาว. 2542 : 243) บรรยากาศจะมุ่งให้เด็กได้คิดได้ทำ ได้แก้ปัญหาด้วยตนเองมากกว่ารับการถ่ายทอดจากครู สภาพแวดล้อมต้องส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า ความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน ส่งเสริมการคิด การแสดงออก มีความเป็นระเบียบสวยงามและ ร่มรื่น (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 59-61) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแสดงออกอย่างนุ่มนวล เป็นมิตร เมตตา อบอุ่น เข้าอกเข้าใจ และยอมรับกันและกัน ให้กำลังใจและเกื้อกูลกัน (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 30) เมื่อผู้บริหารโรงเรียนได้ช่วยเหลือแนะนำ

ให้กับครูตามแนวทางดังกล่าวข้างต้นแล้ว ต้องคอยกำกับ ติดตาม เอาใจใส่ ให้กำลังใจ กระตุ้นครูให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องให้เป็นนิสัย

3.4.3 การนิเทศภายใน กำกับ ติดตาม เกี่ยวกับสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารโรงเรียนต้องคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ให้การสนับสนุน ให้กำลังใจในการใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ ให้คำแนะนำในการจัดทำสื่อ วัสดุอุปกรณ์ ลักษณะของสื่อ วัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะต้องมีความหลากหลายสอดคล้องกับชีวิตจริง ส่งเสริมการทำจริงปฏิบัติจริง ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 9-10) ได้กล่าวไว้ว่า เด็กที่มีความถนัดด้านภาษา ครูควรใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นหนังสือ เทป อุปกรณ์การเขียน การพูดคุย การอภิปราย การโต้วาที ฯลฯ เด็กที่มีความถนัดด้านตรรกศาสตร์จะเป็นคนมีเหตุผล ชอบทดลอง ชอบถามคำถาม ชอบคิด วัสดุอุปกรณ์จะเป็นเครื่องมือสำรวจ เช่น กล้อง อุปกรณ์เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ การไปทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ เด็กที่มีความถนัดด้านมิติสัมพันธ์ก็คิดเกี่ยวกับ รูปภาพและจินตนาการ รักการวาดภาพ การออกแบบ เป็นต้น สิ่งที่ต้องการใช้เป็นวัสดุอุปกรณ์ควรเป็นภาพตัดต่อ จิ๊กซอ หนังสือนิทาน ที่มีภาพประกอบ อุปกรณ์ ศิลปะ เกม การไปทัศนศึกษาที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะ เป็นต้น เด็กที่มีความถนัดการใช้ร่างกายหรือส่วนต่าง ๆ ก็จะรักการเคลื่อนไหวร่างกาย การเต้นรำ การเล่นกีฬา การสัมผัสต่าง ๆ และต้องการแสดงบทบาทสมมติ การเรียนรู้โดยการสัมผัส และเกมที่ต้องใช้ร่างกาย เป็นต้น เด็กที่มีความถนัดด้านดนตรีจะคิดเกี่ยวกับจังหวะและท่วงทำนอง รักการร้องเพลง การเคาะจังหวะ การรับและการฟัง เป็นต้น

3.4.4 การนิเทศภายใน กำกับ ติดตาม เกี่ยวกับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องร่วมมือกับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ให้คำแนะนำให้การส่งเสริม สนับสนุน ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจ เอาใจใส่ดูแล คอยติดตามการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรผู้เกี่ยวข้องให้มีความรู้และเข้าใจ สามารถปฏิบัติติดตามบทบาทหน้าที่ของงานและของบุคลากรผู้เกี่ยวข้องได้ สามารถร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งบทบาทของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องที่ผู้บริหารโรงเรียน จะต้องเอาใจใส่ นิเทศ กำกับ ติดตาม นภเนตร ธรรมบวร (2542 : 5) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทของครูตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจะเป็นผู้อำนวยการ เป็นวิทยากร นักเรียน ส่วน (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 6) ได้เสนอว่า บทบาทของครูตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะมีหน้าที่จัดเตรียมสิ่งแวดล้อม จัดเตรียมกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม ให้ความช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม ส่วน วัฒนาพร

ระงับทุกข์ (2541 : 61) ได้เสนอบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ว่า มีหน้าที่จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม จัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้กระตุ้นและส่งเสริมการคิด ส่งเสริมให้นักเรียนได้ค้นพบวิธีการเรียนรู้ของตนเอง ส่งเสริมให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเพื่อน และกลุ่มส่งเสริมการใช้สื่อฝึกคิด ฝึกแก้ปัญหา และค้นพบความรู้ ประเมินพัฒนาการของผู้เรียน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามของวิถีไทยและสากล ส่วน ทิศนา แขมมณี (2542 : 24-25) ได้เสนอว่า บทบาทของครูจะแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงเตรียมการสอน ครูจะต้องศึกษาวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ ศึกษาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย วางแผนการสอน จัดเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร หนังสือ ข้อมูลต่าง ๆ ติดต่อแหล่งเรียนรู้ เตรียมเครื่องมือการประเมินผล ห้องเรียนหรือสถานที่ประกอบกิจกรรมในขณะสอน จะต้องสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจร่วมกิจกรรม ดูแลให้คำแนะนำแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ สังเกตและบันทึกพฤติกรรมของ ผู้เรียน รวมทั้งเหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนขณะทำกิจกรรม ให้คำแนะนำ บันทึกปัญหาข้อขัดข้อง ให้การเสริมแรง ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงาน และอาจให้ข้อมูล เนื้อหา ความรู้เพิ่มเติม ให้ข้อมูลป้อนกลับ

นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องให้คำแนะนำ สนับสนุน ส่งเสริมให้ครูได้เข้าใจบทบาทของนักเรียนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่มีผู้เสนอแนะไว้ ดังนี้ ทิศนา แขมมณี (2542 : 26-27) ได้เสนอไว้ว่า นักเรียนควรมีบทบาทดังนี้คือ บทบาทการมีส่วนร่วมแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น หรือประสบการณ์ต่าง ๆ จัดระเบียบความรู้ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ประยุกต์ความรู้ไปใช้ ส่วน อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 52-53) ได้เสนอว่า นักเรียนควรมีบทบาทในการฝึกวางแผนร่วมกับคนอื่น ค้นคว้าหาความรู้ที่ตนและกลุ่มสนใจ เพื่อนำเสนอต่อเพื่อนร่วมชั้น ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม กำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน กำหนดงานและขั้นตอนการทำงาน แบ่งงานตามความสามารถของสมาชิก ปฏิบัติงานตามหน้าที่รับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของตนเอง รับฟังคำชี้นำและวิจารณ์จากคนอื่น เพื่อการปรับปรุงงาน ชื่นชมในผลงาน ปรับปรุงแก้ไขพัฒนาผลงานของตนเองจนเป็นที่พอใจ และสามารถสรุปความรู้ที่ค้นพบด้วยตนเอง ส่วน วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 59) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ว่า นักเรียนควรมีบทบาทสร้างความรู้ด้วยตนเอง ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสิ่งแวดล้อมเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ และร่วมประเมินตนเองและเพื่อน ไสว ฟักขาว (2542 : 243) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนไว้ว่า นักเรียนควรมีบทบาทในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในทุกเรื่องตามที่ครูกำหนด ให้เกิดการเรียนรู้ ดำเนินการเรียนด้วยตนเอง ด้วยความสนุกสนาน มีชีวิตชีวา มีส่วนร่วมทั้งร่างกาย จิตใจ และการคิดในทุกสถานการณ์ ทั้งในห้องเรียนและสถานการณ์จริง ตอบคำถามสำคัญ

หรือคำถามหลัก มีความกระฉับกระเฉง ว่องไว ทำงานด้วยความร่วมมือร่วมใจ มีความสามารถในการสื่อสาร มีความสามารถสร้างความรู้ และสามารถแก้ปัญหา

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่า บทบาทของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นักเรียนต้องได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ได้เคลื่อนไหวร่างกายประกอบกิจกรรมได้ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและสิ่งแวดล้อม ได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ได้เชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติ ส่วนบทบาทของผู้ปกครองและชุมชน ก็จำเป็นที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้ครูได้ศึกษา ได้รู้และเข้าใจเพื่อสะดวกต่อการปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทของผู้ปกครองและชุมชนไว้ดังนี้ เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ (2542 : 16-19) ได้เสนอว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีความจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชนเป็นอย่างยิ่ง กิจกรรมการเรียนการสอนหากไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชนก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการจัดการเรียนการสอนต้องได้รับการยอมรับ เพราะเดิมนั้นผู้ปกครองและชุมชนค่อนข้างมีความเชื่อมั่นในกระบวนการเรียนการสอนที่ยึดเนื้อหา จดจำเนื้อหา เก่งวิชาการ และเคยชินกับความเชื่อ ความเข้าใจดังกล่าว

สำหรับบทบาทของผู้ปกครองและชุมชนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดไว้หลายมาตรา ซึ่งสรุปได้ว่า (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข : 6-29) ผู้ปกครองและชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร สนับสนุน จัดให้บุตรและบุคคลในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับ อบรมเลี้ยงดูบุตรให้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งวิทยากรที่สามารถเข้าไปสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้เข้าร่วมกำหนดหลักสูตร กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของสถานศึกษา ส่งเสริมงานวิชาการ ให้ความเห็นชอบการขอจัดตั้งงบประมาณของสถานศึกษา ส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหารโรงเรียน มีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานของผู้บริหารโรงเรียน (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. 2543 : 6) จะเห็นว่า บทบาทของผู้ปกครองและชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง จำเป็นที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องให้ครูได้รับรู้และเข้าใจ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญต่อไป

ดังนั้น การนิเทศภายใน กำกับ ติดตามผลเกี่ยวกับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียนให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวก คอยเอาใจใส่ สอดส่องดูแล ให้กำลังใจ เพื่อให้ครูและ

บุคลากรที่เกี่ยวข้องรู้และเข้าใจ ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การนิเทศภายใน กำกับ ติดตามผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ในการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวก คอยเอาใจใส่ สอดส่องดูแล ให้กำลังใจแก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้สามารถจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.5 การประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การประเมินผล เป็นบทบาทหน้าที่อย่างหนึ่งของผู้บริหารโรงเรียนที่ต้องดำเนินการเพื่อทราบผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้มีผู้ให้ความหมายของการประเมินผลไว้ต่าง ๆ กัน เช่น ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ (2542 : 151) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการแสวงหา รวบรวม และจัดเตรียมข้อมูลสารสนเทศที่มีประโยชน์มาใช้ในการพิจารณาตัดสินใจหาทางเลือกต่าง ๆ อิสระ เสียงเพราะดี และธวัชชัย พิกุลแก้ว (2541 : 303) ได้สรุปความหมายของการประเมินผลว่า การประเมินผล คือ การวางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ เป็นการเปรียบเทียบผลงานที่ทำกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ หรือคาดหวังไว้ หรือเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการทำงานนั้น ๆ แล้วตัดสินว่าเป็นที่พอใจหรือไม่ ดีไม่ดีอย่างไร ส่วนสำนักงานทดสอบการศึกษา กรมวิชาการ (2539 : 22) ได้ให้ความหมายว่า การประเมินผล หมายถึง การสรุปอย่างเป็นระบบต่อผลลัพธ์ที่เกิดจากโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ โดยเปรียบกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ว่าเกิดขึ้นจริงหรือไม่ มีประโยชน์หรือไม่ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง มีคุณภาพหรือประสิทธิภาพ หรือไม่ ซึ่งการประเมินผลดังกล่าวเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่นำมาใช้ในการประเมินผลการดำเนินงาน แต่แนวทางการประเมินผลที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจะใช้การประเมินผลแนวใหม่ ซึ่งเชื่อว่าสามารถที่จะวัดและประเมินผลความสามารถของผู้ทำงาน หรือผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกว่าวิธีเดิม ๆ มีหลายแนวทาง เช่น การประเมินผลจากสภาพจริง (Authentic assessment) ซึ่งจะมุ่งเน้นการประเมินภาคปฏิบัติของผู้เรียน ตัวอย่างหนึ่งของการประเมินผลที่ชัดเจนและยอมรับกันแพร่หลาย คือ การประเมินจากแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio assessment) (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 63)

การประเมินผลตามสภาพจริง หมายถึง การวัดและประเมินผลกระบวนการทำงานในด้านสมอง หรือการคิด และจิตใจของผู้เรียนอย่างตรงไปตรงมาตามสิ่งที่ผู้เรียนกระทำ โดยพยายามตอบคำถามว่าผู้เรียนทำอย่างไร และทำไมทำอย่างนั้น การได้ข้อมูลว่า “เขาทำอย่างไร” และ “ทำไม” จะทำให้ผู้สอนได้ช่วยผู้เรียนพัฒนาการเรียนของผู้เรียนและการสอนของผู้สอน (อรทัย มูลคำ และคณะ. 2542 : 156) ความคิดเกี่ยวกับการประเมินผลตามสภาพจริงค่อนข้างใหม่ หมายถึง กระบวนการ

สังเกต การบันทึกและรวบรวมข้อมูลจากงานและวิชาการที่นักเรียนทำ เพื่อเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจในการศึกษาถึงผลกระทบต่อเด็กเหล่านั้น การประเมินผลตามสภาพจริงไม่เน้นเฉพาะทักษะพื้นฐาน แต่จะเน้นการประเมินทักษะการคิดที่ซับซ้อนในการทำงานของนักเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และการแสดงออกที่เกิดจากการปฏิบัติในสภาพจริงในการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบและผู้ผลิตความรู้ นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง รวมทั้งเน้นพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อสนองจุดประสงค์ของหลักสูตรและความต้องการของสังคม (สุวิทย์ มูลคำ. 2542 : 22) การประเมินผลตามสภาพจริง เป็นการประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียนความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ การทดสอบเพื่อค้นหาศักยภาพ จุดเด่น จุดด้อยของผู้เรียน การวัดผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องวัดและประเมินให้ครอบคลุม ทุกด้าน ทั้งกระบวนการและผลงาน ทั้งความรู้ ความรู้สึก และทักษะการแสดงออกทุกด้าน (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2542 : 26) การประเมินผลจะต้องครอบคลุมสภาพที่แท้จริง สอดคล้องกับการแสดงออกของผู้เรียนทั้งกระบวนการและผลผลิต จะเน้นการมีส่วนร่วมอย่างมากระหว่างผู้เรียน ผู้สอน และผู้ปกครอง การประเมินผล ถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียน การสอนและต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสังเกต พฤติกรรม การใช้แฟ้มสะสมงาน การทดสอบ การจะเลือกใช้เทคนิคและวิธีการแบบใดขึ้นอยู่กับเนื้อหาและวิชาเป็นสำคัญ (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 58-59)

การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง มีลักษณะสำคัญดังนี้ (อรทัย มูลคำ และคณะ. 2542 : 157)

1. เป็นการประเมินที่ทำไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำได้ตลอดเวลา ทุกสถานการณ์ ทั้งที่โรงเรียน บ้าน และชุมชน
2. เป็นการประเมินที่ยึดพฤติกรรมการแสดงออกของผู้เรียนที่แสดงออกมาจริง ๆ
3. เป็นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเด่นชัด และให้ความสำคัญในการพัฒนาจุดเด่นของผู้เรียน
4. เน้นการประเมินตนเองของผู้เรียน
5. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ที่เป็นจริง รวมทั้งเชื่อมโยงการเรียนรู้ไปสู่ชีวิตจริง
6. ใช้ข้อมูลที่หลากหลาย มีการเก็บข้อมูลระหว่างปฏิบัติในทุก ๆ ด้าน ทั้งที่โรงเรียน บ้าน และชุมชน
7. เน้นคุณภาพของผลงานที่ผู้เรียนสร้างขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการบูรณาการความรู้ความสามารถหลาย ๆ ด้านของผู้เรียน
8. เน้นการจัดความสามารถของการคิดระดับสูง (ทักษะการคิดที่สลับซับซ้อน) เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์

9. ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์เชิงบวก มีการชื่นชม ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข

10. เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สอน ผู้เรียน และผู้ปกครอง

การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง สามารถประเมินได้หลายวิธี คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจงาน การทดสอบ บันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง การรายงานตนเองของผู้เรียน แฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) (สุวิทย์ มูลคำ. 2542 : 25)

จากแนวทางการประเมินผลดังกล่าวข้างต้น ผู้บริหารในฐานะผู้มีหน้าที่ใน การประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียน ผู้สนับสนุนให้ผู้ร่วมงานเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ และ ผู้กำหนดเป้าหมายของโรงเรียน (Minudin. 1987 : 2403-A) จะต้องใช้กระบวนการประเมินผลดังกล่าวข้างต้น ประเมินผลการดำเนินการทุกอย่างที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นการประเมินผลโครงการ ประเมินผลการพัฒนาครูและบุคลากรประเมินผล การใช้หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ประเมินผลการใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผล การประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับชุมชน นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องประสานความร่วมมือกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วยวิธีที่ สอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (สุวิทย์ มูลคำ. 2542 : 25)

สำหรับการประเมินผลตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เป็นสำคัญ ผู้วิจัยใคร่จะศึกษาใน 4 ด้าน คือ

1. การประเมินผลหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผู้บริหารโรงเรียนจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินให้ชัดเจน เช่น อาจประเมินเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวินิจฉัยสั่งการ หรือเพื่อสะท้อนกลับไปสู่การปรับปรุง การเรียนการสอน ดังที่ กล้า ทองขาว (2538 : 161) ได้กำหนดแนวทางการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

1.1 ประเมินเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร มีวิธีการประเมิน คือ

1.1.1 การใช้แบบสอบถามผู้เกี่ยวข้อง

1.1.2 การสัมภาษณ์ครูผู้สอน

1.1.3 การวิเคราะห์เนื้อหาวัสดุอุปกรณ์หลักสูตร

1.1.4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล การทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างกลุ่มที่เรียนต่างหลักสูตร

1.1.5 การศึกษารายกรณีในห้องเรียน

1.2 ประเมินเพื่อตัดสินใจส่วนบุคคล มีวิธีการประเมิน คือ

1.2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลผลการทดสอบเปรียบเทียบเกณฑ์หรือปทัสถานที่กำหนดไว้

1.2.2 การสัมภาษณ์แบบคลินิก

1.2.3 การจัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับปัญหาการใช้หลักสูตร

1.2.4 การประชุมสัมมนาผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับจุดอ่อนจุดแข็งของหลักสูตร

อย่างไรก็ตามแม้จะมีแนวทางการประเมินหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ เป็น 2 แนวทาง ดังกล่าว แต่ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากการประเมินก็สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในแง่การตัดสินใจส่วนบุคคล และการตัดสินใจเกี่ยวกับภาพรวมทั้งหมดของหลักสูตร ขึ้นอยู่กับว่าผู้บริหารเน้นการประเมินแนวทางใด ข้อมูลที่ได้ก็จะเอื้อประโยชน์โดยตรงต่อการนำไปใช้แนวทางนั้นมากกว่า

ส่วนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนสามารถประเมินจากสภาพที่แท้จริงของการจัดการเรียนการสอน ซึ่ง วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 64-65) ได้กล่าวว่า สามารถดำเนินการได้หลายวิธี คือ การสืบค้น ผู้บริหารอาจใช้วิธีถามจากครูและนักเรียนโดยตรงเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อตนเอง ต่อการปฏิบัติงานของตนเอง ต่อกิจกรรม การเรียนการสอน ให้ครูรายงานผลการจัดการเรียนการสอน ให้นักเรียนรายงานผล การเรียนรู้ การสังเกต ผู้บริหารสังเกตการจัดการเรียนการสอนจากครู การประกอบกิจกรรมของนักเรียน รวมถึงการตอบคำถามและการทำงานที่ได้รับมอบหมาย การวิเคราะห์ ผู้บริหารวิเคราะห์การปฏิบัติงานของครูและร่วมประกอบกิจกรรมของนักเรียน เพื่อค้นหาว่าส่วนใดที่ครูทำได้ มีส่วนใดควรปรับปรุง และการทดสอบ คือ การทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และทดสอบการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการวัดการเรียนการสอน การกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนและการกำหนดวิธีการบันทึกคะแนน หรือความสามารถของผู้เรียน นอกจากนั้นก็เป็นการวัดโดยแฟ้มสะสมงาน ทั้งของครูและของนักเรียน เพราะแฟ้มสะสมงานของนักเรียนจะแสดงถึงความสามารถ จุดเด่น จุดด้อย ความสำเร็จ พัฒนาการในการเรียนรู้ของผู้เรียน (สุวิทย์ มูลคำ. 2542 : 29)

สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2542 : 38) ได้เสนอวิธีการประเมินผลโดยกระบวนการ 5 ประการ ได้แก่

1. การประเมินผลโดยทดสอบความรู้พื้นฐาน หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. การประเมินผลจากแฟ้มสะสมผลงานของเด็ก
3. การประเมินผลจากการติดตามกระบวนการทำงานของเด็ก
4. การประเมินผลจากการพัฒนาลักษณะนิสัยของเด็ก
5. การประเมินผลจากข้อสอบมาตรฐาน

ดังนั้น การประเมินผลหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การที่ผู้บริหารรวบรวม จัดเตรียม ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ด้วยวิธีการต่าง ๆ แล้วสรุป นำมาใช้พิจารณาตัดสินใจว่าหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญดีหรือไม่ดี ประสบความสำเร็จหรือไม่

2. การประเมินผลด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินให้ชัดเจน แล้ววางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ เปรียบเทียบผลการผลิตสื่อ วัสดุอุปกรณ์ คุณภาพมาตรฐานของสื่อ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอน (อิสระ เสียงเพราะดี และธวัชชัย พิกุลแก้ว. 2541 : 303) จากนั้น ก็ตัดสินว่า สื่อดังกล่าวมีคุณภาพดี ได้มาตรฐาน มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนหรือไม่ ซึ่งลักษณะของสื่อที่ดีจะต้องช่วยให้นักเรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริม การคิด การวิเคราะห์ (วันเพ็ญ จันทร์เจริญ. 2542 : 100) ส่วนแหล่งความรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์สื่อ ห้องสมุด ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องสมุดวิชา ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องพิพิธภัณฑ์ในโรงเรียน หรือแม้แต่แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นสถานที่จริง (วันเพ็ญ จันทร์เจริญ. 2542 : 105) ผู้บริหารโรงเรียนก็ใช้วิธีการประเมินตามสภาพที่แท้จริงจากครูและนักเรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสอบถาม การสัมภาษณ์ การทดสอบ การบันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง การสังเกตพฤติกรรมรายงาน (สุวิทย์ มูลคำ. 2542 : 25) และแฟ้มสะสมงาน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แฟ้มสะสมงาน ถือเป็นแหล่งข้อมูลหรือหลักฐานที่แสดงรายการความสามารถ ความสำเร็จ ความก้าวหน้า ความภาคภูมิใจที่ทั้งครูและนักเรียนนำมารวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ และแฟ้มสะสมงานก็มีหลายประเภท เช่น แฟ้มสะสมงานส่วนบุคคล แฟ้มผลงานเชิงวิชาชีพ แฟ้มผลงานทางวิชาการ และแฟ้มผลงานสำหรับโครงการ (ประดิษฐ์ ทองคำปลิว และครรชิต มนูญผล. 2541 : 23)

3. การประเมินผลบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในเบื้องต้นผู้บริหารต้องทำความเข้าใจก่อนว่า บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นอย่างไร จากนั้นก็แสวงหาและรวบรวมข้อมูล (ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ. 2542 : 151) แล้วเปรียบเทียบข้อมูลและสารสนเทศด้านบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมที่ดำเนินอยู่กับมาตรฐาน คือ บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (อิสระ เสียงเพราะดี และธวัชชัย พิกุลแก้ว. 2541 : 303) ส่วนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ก็สามารถดำเนินการได้ โดยวิธีการที่หลากหลาย เช่น สุวิทย์ มูลคำ (2542 : 25) ได้กล่าวว่า การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงสามารถประเมินได้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจงาน การทดสอบ จากการรายงานของตนเอง

ของครู และ นักเรียน จากแฟ้มสะสมงาน แบบบันทึกย่อย แบบบันทึกแสดงความรู้สึก แบบบันทึกของครู นักเรียน เพื่อน ผู้ปกครอง เมื่อผู้บริหารโรงเรียนดำเนินการดังกล่าวนี้ก็จะสามารถตัดสินใจว่าบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดำเนินการอยู่ในโรงเรียนสอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญหรือ ไม่ สามารถที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและพัฒนาบรรยากาศให้ดีขึ้นได้

4. การประเมินผลครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องประเมินครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินให้ชัดเจนแล้วแสวงหา รวบรวมและจัดเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง (ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ. 2542 : 151) ที่ปฏิบัติอยู่เดิม ได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากน้อยแค่ไหน

ทิศนา แขมมณี (2542 : 24) ได้เสนอบทบาทของครูไว้ว่า บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะต้อศึกษาวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ ศึกษาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย วางแผนการสอน เตรียมกิจกรรม เตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ คอยกำกับดูแล อำนวยความสะดวก ช่วยเหลือ สังเกต บันทึกพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้คำแนะนำให้การเสริมแรง และประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 61) ได้เสนอบทบาทครูตามแนวทางการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า ครูมีหน้าที่จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิด การค้นหาความรู้และการแสดงออกของผู้เรียน จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา มีความสุข ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ประเมินพัฒนาการทุกด้านของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 52) ได้เสนอบทบาทของครูตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า การวางแผนจัดกิจกรรมการสอนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูรายวิชา ครูวิชาการ ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร และนักเรียน กำหนดกิจกรรมและวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้า ลดบทบาทจากผู้สอนเป็นผู้กำกับ สนับสนุน กระตุ้น วัดและประเมินผลผู้เรียนตามสภาพจริง จะเห็นได้ว่าบทบาทของครูได้เปลี่ยนไปจากที่ครูเป็นศูนย์กลาง เป็นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

นอกจากนั้นยังประเมินจากตัวบ่งชี้ การสอนของครู ซึ่งศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 10) ได้วิเคราะห์ตัวบ่งชี้การสอนของครูที่เน้นการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญ โดยดูจากครูต้องเตรียมทั้งเนื้อหาและกระบวนการ ครูจัดสิ่งแวดล้อมและ

บรรยากาศที่เร้าใจ จูงใจ และเสริมแรง ครูเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคล และแสดงความเมตตาต่อนักเรียนอย่างทั่วถึง ครูได้จัดกิจกรรมให้เด็กได้แสดงออกและคิดอย่างสร้างสรรค์ ครูส่งเสริมให้นักเรียนฝึกคิด ฝึกทำ และฝึกปรับปรุงตนเอง ครูได้ส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม ครูได้ใช้สื่อการสอนที่ส่งเสริมการคิด การแก้ปัญหา และการค้นพบความรู้ ครูใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย

นอกจากประเมินบทบาทของครูแล้ว ยังประเมินจากบทบาทของนักเรียน โดยประเมินจากการประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน ประเมินจากความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม ซึ่งทิศนา แขมมณี (2542 : 26) ได้เสนอบทบาทของผู้เรียนตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น และประสบการณ์ต่างๆ บทบาทในการศึกษาและลงมือประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง บทบาทในการจัดระเบียบ ความรู้ บทบาทในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ส่วน วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 59) ได้เสนอบทบาทของนักเรียนตามแนวทางการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า มีบทบาทในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง บทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสิ่งแวดล้อม บทบาทในการเรียนรู้กระบวนการทำงานต่าง ๆ และบทบาทในการร่วมประเมินตนเองและเพื่อน อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 53) ได้เสนอว่า บทบาทของนักเรียนตามแนวทางการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การฝึกวางแผนทำงานกับผู้อื่น ค้นคว้าหาความรู้ที่ ตนเองและเพื่อนสนใจ ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม ส่วนตัวบ่งชี้การเรียนของนักเรียนนั้น ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน (นภเนตร ธรรมบวร. 2542) เสนอว่า การเรียนที่ถือว่าเป็นการเรียนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญมีลักษณะดังนี้ คือ นักเรียนมีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นักเรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง นักเรียนทำกิจกรรมเรียนรู้จากกลุ่ม นักเรียนฝึกคิดวิเคราะห์ นักเรียนได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ นักเรียนได้ทำกิจกรรมตามความสามารถ ตามความถนัด และความสนใจของตนเอง นักเรียนฝึกประเมินและปรับปรุงตนเอง

ส่วนบุคลากรที่เกี่ยวข้องในที่นี้ หมายถึง ผู้ปกครองและชุมชน ผู้บริหารสามารถประเมินจากความร่วมมือ ประเมินจากความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ประเมินจากบทบาทของบุคคลดังกล่าว ตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และประเมินจากการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ (เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. 2542 : 16-26) ส่วนวิธีการประเมินที่สอดคล้องตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง ได้แก่ การสืบค้น ซึ่งใช้วิธี

ถามจากครูและนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนโดยตรง การสังเกต การวิเคราะห์ การให้รายงาน การสัมภาษณ์ การบันทึก การดูจากแฟ้มสะสมงานทั้งของครูและนักเรียน

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การประเมินผลการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ในการรวบรวม แสวงหา จัดเตรียมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน สื่อวัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ บรรยากาศและสภาพแวดล้อม รวมทั้งครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการต่าง ๆ แล้วสรุปนำมาตัดสินใจปรับปรุง และพัฒนาการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้มีประสิทธิภาพ

4. ความแตกต่างของบทบาทผู้บริหารโรงเรียนในยุคครูเป็นศูนย์กลางและผู้เรียนเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่าบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนจะต้องเปลี่ยนไปในยุคที่การเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง การวางแผนในการจัดการเรียนการสอนจะเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนเท่านั้น หรือหากผู้บริหารจะวางแผนก็จะคิดและทำโดยลำพังแล้วสั่งการให้ครูปฏิบัติตาม โดยครูไม่มีส่วนร่วม เพราะผู้บริหารก็เป็นผู้คอยรับคำสั่งจากข้างนอก คือ หน่วยงานต้นสังกัดเช่นกัน เมื่อครูไม่ได้ร่วมวางแผน ความเคยชินดังกล่าวก็นำมาใช้กับการเรียนการสอนโดยไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม ซึ่งผิดกับยุคที่มีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการวางแผน การจัดทำแผนงานโครงการ จะต้องเป็นพันธกิจที่สมาชิกในโรงเรียนทุกคนจะต้องมีส่วนร่วม ช่วยคิดร่วมรับรู้ ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ (อุทัย บุญประเสริฐ. 2542 : 24)

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาครูและบุคลากรในยุคที่ครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน ครูไม่ค่อยได้รับการพัฒนาหรือแม้จะได้รับการพัฒนาก็เป็นการพัฒนาตามการสั่งการจากต้นสังกัด ไม่เกิดจากความกระตือรือร้นของครู ครูไม่มีโอกาสเสนอความต้องการ และการจัดการศึกษาอบรมก็เป็นไปตามความต้องการของต้นสังกัด ไม่สนองความต้องการของครู การพัฒนาก็เป็นไปเพื่อพัฒนาทักษะด้านการถ่ายทอดความรู้ เมื่อครูไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดประสงค์การพัฒนาครูก็ไม่อยากจะตอบสนองความต้องการจำเป็นของโรงเรียน นอกจากนั้นครูที่ผ่านการอบรมมาก็มักเป็นทักษะเฉพาะตัว ไม่มีการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดกันในระหว่างครูด้วยกัน ซึ่งผิดกับการพัฒนาในยุคที่การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นภายในโรงเรียนก่อน ต้องเกิดจากความต้องการที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นของโรงเรียน เกิดจากความร่วมมือ การกำหนดของสมาชิกทุกคน สมาชิกทุกคนยอมรับซึ่งกันและกัน พร้อมที่จะแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และกระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเอง ทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกเกิดความไว้วางใจ เชื่อในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคน

สามารถเรียนรู้ได้ พัฒนาตนเองได้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ง : 12) การจัดการเรียนการสอนของครูก็ออกมาในรูปยึดนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งผู้บริหารจะต้องส่งเสริมแนวทางดังกล่าวให้ได้

ในด้านการจัดหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนในยุคที่ครูเป็นศูนย์กลาง ลักษณะของหลักสูตรจะไม่มีความหลากหลาย มีแต่หลักสูตรแกนกลางดำเนินการโดยส่วนกลางและจัดเหมือนกันทั่วประเทศ ในยุคการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หลักสูตรมีความหลากหลาย มีทั้งส่วนที่ดำเนินการโดยส่วนกลางในรูปหลักสูตรแกนกลางเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนร่วมกับชุมชนและท้องถิ่นจัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการ สอดคล้องกับสภาพปัญหาในแต่ละชุมชนและท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542ค : 15)

ส่วนบทบาทในการจัดการเรียนการสอนก็เช่นกัน เดิมในยุคที่ครูเป็นศูนย์กลาง ผู้บริหารไม่ค่อยใส่ใจต่องานวิชาการ เพราะถือว่าการจัดการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของครู ปล่อยให้ครูจัดการเรียนการสอนโดยลำพัง ทำให้ครูขาดการเตรียมพร้อม ขาดขวัญและกำลังใจ ขาดการเตรียมการสอน ทำให้การจัดการเรียนการสอนยึดการถ่ายทอดเนื้อหา เน้นความรู้ ความจำ การสื่อสารกับนักเรียนเป็นไปแบบทางเดียวคือ ครูเป็นคนสั่ง ครูเป็นคนคิด เป็นคนนำ และเป็นผู้ประเมินความรู้ความจำ จากเนื้อหา (เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์. 2542 : ช) ในยุคที่นักเรียนเป็นสำคัญผู้บริหารต้องแสดงบทบาทส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมุ่งที่ตัวเด็กเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้เลือกสิ่งที่จะเรียนด้วยตัวเอง ให้ผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมที่หลากหลาย ให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ รู้จักประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง ซึ่งต้องส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมตามระเบียบ กิจกรรมการแนะแนว กิจกรรมการแก้ปัญหา กิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และกิจกรรมอิสระของผู้เรียน รวมทั้งกิจกรรมนอกเวลาเรียนด้วย ควรให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการตั้งแต่การวางแผน เลือกวิธีดำเนินกิจกรรม และประเมินผล โดยเน้นให้ปฏิบัติจริง ได้แสดงออก วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 81)

ในด้านการสนับสนุนสื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยี ต้องยอมรับว่าในยุคที่ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้นั้น การจัดการเรียนการสอนจะเน้นครูเป็นผู้ถ่ายทอด โดยใช้กิจกรรมการบรรยายเป็นส่วนมาก ถึงจะมีสื่ออย่างอื่นก็เป็นสื่อประกอบการบรรยาย เช่น สไลด์ ภาพ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ ซึ่ง ส่วนมากจะได้รับการจัดสรรจากส่วนกลาง บางครั้งก็ไม่สอดคล้องตามความต้องการ ไม่เพียงพอและไม่สะดวกในการนำไปใช้ และครูไม่นิยมใช้ เนื่องจากเคยชินกับการสอนโดยการบรรยาย ง่าย สะดวก เพราะอยู่กับตัว ผู้บริหารก็ไม่คิดที่จะหาเพิ่มเติม รอแต่ที่จะได้รับการจัดสรรจากส่วนกลาง ซึ่งบางโรงเรียนได้รับการจัดสรรซ้ำแล้วซ้ำอีก เกินความจำเป็น เพราะส่วนกลางใช้มาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ และจัดสรรตามความต้องการของโรงเรียน แต่วัสดุอุปกรณ์

เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ในยุคที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การบริหารงบประมาณดำเนินการด้วยตนเอง ฉะนั้นผู้บริหารสามารถที่จะจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีได้ สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนการแก้ปัญหา สามารถดำเนินการได้ทันที ไม่ต้องรอสั่งการหรืออนุญาตจากส่วนกลาง (อุทัย
บุญประเสริฐ. 2542 : 22) และสามารถหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง

ด้านการส่งเสริมบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการการเรียนการสอนในยุคที่ครูเป็นศูนย์กลาง บรรยากาศการบริหารงานวิชาการเป็นระบบนาย ลูกน้อง มีความขัดแย้ง การเรียนการสอนเป็นแบบควบคุม สั่งการ คิดและตัดสินใจโดยผู้บริหาร การเรียนการสอนตัดสินใจโดยครู นักเรียนคือผู้รับ ครูคือผู้ให้ (อุทัย บุญประเสริฐ. 2542 : 24) ส่วนในยุคที่นักเรียนเป็นสำคัญ บรรยากาศการบริหารเน้นการทำงานเป็นทีม มีส่วนร่วมเปิดกว้าง การตัดสินใจอาศัยฉันทามติ บรรยากาศแบบความร่วมมือ บรรยากาศด้านวิชาการ ให้นักเรียนได้คิด ได้ทำ ได้ลงมือปฏิบัติ ได้ตัดสินใจ ได้มีปฏิสัมพันธ์แบบสองทาง บรรยากาศด้านอาคารสถานที่ก็จัดได้อย่างเหมาะสม กระตุ้นส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า บรรยากาศเป็นวิชาการ ส่งเสริมการเรียนรู้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์. 2541 : 81)

ด้านการประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและชุมชน ในยุคที่การเรียนการสอนยึดครูเป็นศูนย์กลาง ผู้บริหารจะดำเนินการด้านประชาสัมพันธ์น้อย เพราะการบริหารโรงเรียนเป็นระบบปิด โรงเรียนไม่ค่อยให้ความสำคัญกับผู้ปกครองและชุมชน ส่วนมากจะให้ความสำคัญกับ ผู้บังคับบัญชาต้นสังกัดมาก ผู้ปกครองและชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการบริหาร และโรงเรียนเห็นว่า ผู้ปกครองและชุมชนคือผู้รับบริการ ไม่จำเป็นต้องให้รับรู้เรื่องราวของโรงเรียน อีกอย่างหนึ่ง โรงเรียนเป็นของรัฐบาล งบประมาณได้รับสนับสนุนจากรัฐบาล ไม่จำเป็นต้องให้ผู้ปกครองและชุมชนรับทราบเรื่องราวของโรงเรียน (เมตต์ เมตต์การุณจิต. 2543 : 54) แต่ในยุคที่การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนต้องใส่ใจต่อการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและชุมชน เพราะเป็นเรื่องใหม่ อีกทั้งขณะนี้ผู้ปกครองและชุมชนถือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) และการจัดการศึกษาจะต้องให้ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมโดยเข้ามา เป็นคณะกรรมการโรงเรียนร่วมบริหาร ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดนโยบายกำกับ ดูแล การบริหารจัดการของโรงเรียน (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. 2543 : 6) ฉะนั้นผู้บริหารจะต้องประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและชุมชนถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อจะได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมและความร่วมมือให้ดียิ่งขึ้น

ส่วนการประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเมื่อก่อนจะประเมินความก้าวหน้าและความสำเร็จของคน โดยประเมินจากตัวนักเรียน แนวทางการประเมินจะใช้วิธีการวัดความรู้ ความจำ เป็นส่วนมาก ด้วยการใช้แบบทดสอบหรือข้อสอบในยุคสมัยที่จัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินผล ผู้บริหารจะต้องส่งเสริมให้ครูใช้วิธีการที่หลากหลาย ประเมินผลตามสภาพจริง ประเมินผลโดยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และเน้นหนักให้นักเรียนรู้จักประเมินตนเอง ด้วยการเก็บรวบรวมผลงานหรือพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio)

ดังนั้นเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป บริบททางสังคมเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ แนวทางการจัดการเรียนการสอนเปลี่ยนไปตามกระแสของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมีการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตราที่ 22-30 ที่ว่าด้วยแนวทางการจัดการเรียนการสอน ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองให้สอดคล้องรองรับแนวทางดังกล่าว เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ทำให้การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญประสบความสำเร็จ สมดังเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

5. นโยบายด้านการศึกษาของคณะผู้บริหารกรุงเทพมหานคร

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนากรุงเทพมหานครด้านการศึกษาได้ จะต้องมีการพัฒนาการให้บริการทางการศึกษาให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้มากขึ้น มีการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพ-มหานครให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ และมีระบบในการตรวจติดตามเพื่อรักษาคุณภาพดังกล่าวเอาไว้อย่างสม่ำเสมอและดำเนินการพัฒนาโรงเรียนฝึกอาชีพของกรุงเทพมหานครให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้นจนสามารถเปลี่ยนเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาได้โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาดังนี้

1. เร่งดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักการพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และส่งเสริมให้โรงเรียนพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐานตามระบบการประกันคุณภาพโดยพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมดุลด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย

2. ขยายโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทั้งโดยการเปิดสอนเอง ใช้ระบบการส่งต่อ และสนับสนุนค่าใช้จ่ายในรูปแบบของการศึกษาใน

ระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งสายสามัญศึกษาและสายอาชีวศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา

3. ส่งเสริมและพัฒนาให้ครู และบุคลากรทางการศึกษาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีคุณภาพ มีศักดิ์ศรี ตามมาตรฐานและจรรณยาบรรณของวิชาชีพ และสนับสนุนสวัสดิการ รวมทั้งสิทธิประโยชน์เกื้อกูลอื่น ตลอกจนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษา

4. เร่งเพิ่มประสิทธิภาพการใช้เทคโนโลยีและวิทยาการที่ทันสมัยเพื่อการบริหารและการจัดการเรียนการสอน พร้อมทั้งพัฒนาบุคลากรและผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนวัสดุครุภัณฑ์อย่างเพียงพอ

5. พัฒนาระบบบริหารและการจัดการศึกษา โดยปรับปรุงโครงสร้างการบริหารการศึกษาตามหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เน้นการกระจายอำนาจลงสู่ระดับโรงเรียน ระดมทรัพยากรทางการศึกษาส่งเสริมให้บุคคล องค์การ ชุมชน สถาบันต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสร้างเครือข่ายทางการศึกษา

6. จัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่อง ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษด้วยรูปแบบที่เหมาะสม

7. ดำเนินการให้โรงเรียนปลอดจากสิ่งเสพติด และสอดแทรกครอบครัวศึกษาในการศึกษาทุกระดับ เพื่อให้เกิดความตระหนักในเรื่องความพร้อมที่จะมีลูกเลี้ยงลูกได้อย่างเหมาะสมและพึ่งพา ตนเองได้

กรุงเทพมหานครได้มีการพัฒนาการให้บริการทางการศึกษาให้ครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของประชาชน โดย เยาวชน และประชาชนที่พึงประสงค์จะเข้าเรียนในสถานศึกษาของกรุงเทพมหานครสามารถได้รับการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครโดยให้มีคุณภาพได้ตามมาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา และพัฒนาประสิทธิภาพของการให้การบริการ ด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากร ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการสถานศึกษา รวมทั้งการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้รองรับการเปลี่ยนแปลงของโลก และการปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีคุณภาพที่ดีขึ้นและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของประชาชน โดยทั่วไป โดยมีแนวทางการดำเนินการคือ ปฏิรูปการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสมดุลทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม นำเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา พัฒนาการจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกาภิวัตน์ พัฒนาผู้สอนและบุคลากรทางการ

ศึกษาให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุงระบบบริการจัดการให้สถานศึกษาปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามมาตรฐานและสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

ธวัช แก้วมณีชัย (2542) ได้ทำการวิจัยเพื่อประเมินโครงการปฏิรูปการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม โดยใช้ผู้บริหารและครูเป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีบทบาทในการวางแผนสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จะต้องจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนการสอน จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ทุกชนิดอย่างเพียงพอ จะต้องให้นักเรียนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด จะต้องสร้างวินัยให้กับนักเรียน จะต้องใช้การประเมินผลตามสภาพจริง และส่งเสริมประชาธิปไตย จึงจะทำให้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางประสบผลสำเร็จ

นภเนตร ธรรมบวร (2542) ได้ทำการวิจัยโครงการปฏิรูปการเรียนรู้ในจังหวัดขอนแก่น : การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทสำคัญต่อการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง ผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีความมุ่งมั่น เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน จึงจะทำให้การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางประสบความสำเร็จ

เรณุมาศ มาอุ่น และภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ (2542 : 25) ได้ทำการวิจัยเรื่อง โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญในจังหวัดสกลนคร : กรณีศึกษาการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการปฏิรูปทั้งโรงเรียน จังหวัดสกลนคร โดยใช้ผู้บริหาร ครู และศึกษานิเทศก์เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้บริหาร ครู และศึกษานิเทศก์บางคนไม่สามารถปฏิบัติตามแผนหลักของการปฏิรูปในโรงเรียน ผู้บริหารไม่สามารถสนับสนุนให้ครูพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้

นิวัฒน์ วดีศิริศักดิ์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องการปฏิบัติตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนของครูที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ

ศึกษา จังหวัดนครพนม โดยใช้ครูผู้สอนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตามแนวทางการจัดกิจกรรมของครูที่เน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในโรงเรียนมัธยมศึกษามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

เรณูนวล จูจันทร์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของครูหมวดวิชาภาษาไทยและหมวดวิชาวิทยาศาสตร์ โรงเรียนในสหวิทยาเขตกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี โดยใช้ครูผู้สอนในหมวดภาษาไทยและหมวดวิทยาศาสตร์เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ครูผู้สอนได้ปฏิบัติกิจกรรมตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ ขั้นประเมินผล โดยส่งเสริมให้นักเรียนได้ค้นพบคำตอบด้วยตนเองด้วยวิธีการที่หลากหลาย นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ใช้กระบวนการคิด และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง

ศักดา ทรัพย์ขวัญเมือง (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการบริหารการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดปทุมธานี โดยใช้ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ หัวหน้าหมวดวิชา เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานมีการวางแผนโครงการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และบุคลากร ตลอดจนการนิเทศติดตามกับมีการบริหารสนับสนุนให้ผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วมต่อการเตรียมแผนการสอน บรรยากาศการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล การวิเคราะห์ความก้าวหน้าของผู้เรียน แต่สภาพการบริหารงานน้อย การอบรมให้ความรู้ การสนับสนุน การนิเทศติดตาม การประเมินผล เพื่อให้เกิดการปรับปรุงแก้ไข และปัญหาการบริหารงานการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลางมีแนวโน้มไปทางมาก และสอดคล้องกับสภาพการบริหารงานน้อย

สรุป จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ อย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพราะต้องเอาใจใส่ กระตือรือร้น และส่งเสริมสนับสนุนด้วยการวางแผน พัฒนาประชาสัมพันธ์ นิเทศภายใน กำกับติดตาม และประเมินผล ในทุกขั้นตอน ประสานความร่วมมือกับทุกฝ่ายเพื่อสัมฤทธิ์ผลอันสูงสุด คือ นักเรียนสามารถค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง ได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ได้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสภาพแวดล้อม ได้เรียนรู้กระบวนการกระทำต่าง ๆ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง นั่นก็คือแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั่นเอง

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

แอกที (Agthe. 1980 : 3067-3077-A) ได้วิจัยเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทหน้าที่ครูใหญ่และครูในงานวิชาการ พบว่า ครูใหญ่บริหารงานอื่น ๆ มากเกินไป ครูใหญ่และครูยอมรับว่าการปรับปรุงการเรียนการสอนต้องทำร่วมกัน และครูใหญ่จะต้องเปลี่ยนจากการเป็นผู้สั่งการมาเป็นผู้ประสานงาน

กรูกอล์ (Grookal. 1984 : 262-273) ได้วิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร พบวิธีที่ได้ผลและเป็นที่นิยม คือ การแสดงบทบาทสมมติหรือการสร้างสถานการณ์จำลอง เพราะสถานการณ์จำลองเป็นตัวส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษใช้เองโดยอัตโนมัติ และการที่ครูให้นักเรียนแสดงบทบาทสมมติก็เพื่อจะทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

ไรอัน (Ryan. 1988 : Abstract) ได้วิจัยเรื่องการเลือกอิสรภาพ : การศึกษาโครงสร้างการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในโรงเรียนอนุบาล ผลการวิจัยพบว่า เด็กนักเรียนสามารถเล่นและเลือกปฏิบัติกิจกรรมได้ สามารถแสดงปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนได้ โดยกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการพูดถึงรูปร่างหน้าตา ส่วนครูมีหน้าที่คอยช่วยเหลือ นอกจากนั้นยังพบว่า การประชุมในชั้นเรียนถือเป็นกิจกรรมที่ครูและนักเรียนสามารถกำหนดพฤติกรรมของกันและกัน

เคลนดินิน และคอนเนลลี (Clandinin and Connelly) (นภเนตร ธรรมบวร. 2542 : 76) ได้วิจัยบทบาทของผู้บริหารเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิรูปการเรียนการสอน

เบอร์เทลเซน (Bertelsen. 1998 : Abstract) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาพิเศษระดับประถมศึกษาภายใต้สภาพแวดล้อมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนศึกษาพิเศษระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เด็กพิเศษระดับประถมศึกษาสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง และมีการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและสภาพแวดล้อมได้ดี